

ZPRÁVY

JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ PŘI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMII VĚD

Adresa: Jednota klasických filologů, Praha 2, Lazarská 8

OBSAH — CONSPECTUS FASCICULI

Euripidův Alexandros — Euripidis Alexander (<i>Z. K. Vysoký</i>) . . .	125
O jednom nelegitimním slovese — De verbo quodam non legitimo (<i>J. Nováková</i>)	133
Urbium Bohemicarum cives de renatis litteris Latinis quo modo sint meriti (<i>J. Martinek</i>)	139
Diminská keramika v Praze — Fragmenta figlina culturae „Dimini“ Pragae asservata (<i>J. Bouzek</i>)	157
Antika na Světové výstavě poštovních známek v Praze — Antiquitas Graeco-Romana in expositione „PRAGA 1962“ (<i>P. Kucharský</i>)	160
Achita (<i>J. Frel</i>)	161
Večer římských dějin — Recitationes historiam Romanam illustran- tes (<i>A. Fialová</i>)	164
Zpráva o některých humanistických bohemikách v zahraničních knihovnách — De libris quibusdam humanioribus Bohemicis, qui in exterorum bibliothecis asservantur (<i>D. Martinková</i>)	165
O rozsahu knihovny Matyáše Korvína — De amplitudine bibliothecae Matthiae Corvini (<i>Cs. Csapodi</i>)	169
Dopisy Otmaru Vaňorného Josefu Dvořákovi — Litterae Otmaro Va- ňorný ad Iosephum Dvořák (<i>J. Tříška</i>)	179
Jak přiblížit žákům latinu — Linguae Latinae cognitio discipulis qua ratione facilius sit reddenda (<i>-vv-</i>)	183
Klasická filologie v zahraničí — Studia classica apud extraneos . .	184
Druhá všesvazová konference klasických filologů v SSSR — Altera sessio philologorum classicorum totius Unionis Sovieticae (<i>-esv-</i>)	184
Šestá mezinárodní konference klasických studií — Sexta sessio in- ternationalis studiorum classicorum (<i>-vv-</i>)	185
Z nové literatury — De novis libris iudicia: L. Winniczuk — Z. Pisz- scek, Antyk w Polsce w 1960 r. (<i>-dm-</i>); H. A. Stoll, Der Traum von Troja (<i>K. U.</i>)	187
Ze světa — Varia (<i>-esv-</i>)	189

Euripidův Alexandros

Přímé poučení o obsahu nezachované tragédie čerpáme jednak z citátů (Nauck, *TGF*²), jednak z velmi porušených zlomků na papyru sbírky strassburské č. 2342—2344 (W. Crönert, *Götting. Gelehrte Nachr.*, Phil.-hist. Klasse 1922, 1 nn.). K rekonstrukci lze částečně použít i zlomků dramatického zpracování Enniova (*Alexander*) i podání Apollodorova a Hyginova (otištěno u Naucka, str. 373 n.) vedle některých památek starověkého umění.

Ze staré didaskalické zprávy víme, že drama bylo součástí trojské trilogie (z r. 415), kterou tvořily tyto hry: *Alexandros—Palamédés—Trójanky* (zach.). Na závěr byla provozována satyrská hra *Sisyfos*. Euripides získal druhou cenu.

Dějový základ byl asi tento: Před Paridovým narozením se Hekabě zdálo, že porodila pochodeň. Sen byl vyložen v ten smysl, že syn, který se jí má narodit, zavíní zkázu Tróje. Proto měl být chlapec odnesen a usmrcen. Ale místo toho byl vychován soucitným pastýřem, který se chlapce ujal. Na památku domněle mrtvého ustanovili rodiče výroční slavnost, při níž se závodilo o ceny. Když Paris — pojmenovaný Alexandros — dospěl, přihlásil se také k závodům, aby získal stanovenou odměnu (statného býka), a zvítězil i nad svými bratry Hektozem a Déifobem. Vítězství neznámého jinocha domněle nízkého původu nesla těžce Hekabé, vidouc v tom urážku svého rodu. Zosnovala proto spolu s Déifobem zákeřný plán, jak Parida-Alexandra odstranit. Ohrožen na životě, hledal Paris ochranu u oltáře Diova. Ale v rozhodné chvíli byl — nevíme blíže, jak — poznán a Priamem uveden do paláce.

Rekonstrukce obsahu (nikoli vždy nepochybná) i překlad zlomků, který zde podáváme, se opírají o interpretaci a úpravu textu (do závorek klademe jen významnější doplňky)

B. Snella (Euripides Alexandros, *Hermes*, Einzelschriften, Heft 5, Berlin 1927) a D. L. Page (*Literary Papyri. Poetry*, London 1950, str. 54nn.). Z literatury uvádíme zde alespoň: Chr. Lefke, *De Euripidis Alexandro*, dis. Münster, 1936; F. Scheidweiler, *Zum Alexandros des Euripides*, *Philol.* 97, (1948), str. 321 nn.; Bruno Menegazzi, *L' „Alessandro“ di Euripide*, *Dioniso* 14, (1951), 172nn.

*

Prolog pronášela Cassandra ubírajíc se do chrámu Apollónova. Byla tu zmínka o Hekabině snu, o odložení novorozeněte (Parida) i o založení her na jeho památku. Následovala vstupní píseň sboru trojských starců. Nato vystoupila Hekabé, vyčítajíc si Paridovu smrt. Sbor se ji marně snaží utěšit.

Sbor: Smrt — úděl nás všech. A společný žal
něst s mírou nabádá moudrost. (3 Snell = 43 N²)

Sbor: I není nikdo ve všem šťasten na světě. (4 S = 45 N²)

Sbor: Však vím. Leč časem potřebí je mírnit žal.

Hekabé: Snad ano. Snáz' však radit, hůře snášet bol.

(5 S = 44 N²)

Sbor: Máš doma ještě mnoho mužských potomků.

Hek.: Já pláči proto, že jsme dítě zabili.

Sbor: Ba nešťastní jsou Priamos i rodička.

Hek.: Kdo zkusili jsme, nejlépe to cítíme.

Sbor: Proč čerstvou slzou rozjitřovat starý žal?¹)

Hek.: Tak mluví cizí člověk, matka nikoliv.

Sbor: Prý v horách kdesi ten tvůj chlapec zahynul.

Hek.: Je navždy konec šťastným dnům v mém životě:

jen tuhle bolest stále s sebou ponesu

a v radost už se nezmění mé neštěstí.

Při návratu z chrámu Apollónova se setkává Cassandra se sborem i s Hekabou. Marné jsou všechny její předtuchy a výstrahy.

Sbor: Tu právě vidím tvoji dceru Kassandru,
jak k nám se bere z chrámu Apollónova.

(6 S = I Crönert)

Kassandra: Bůh nečekaně vyhledává, Hekabo,
nás smrtelníky: osud náš vždy převrací.

(13 S = 62 N²)

Kass.: Bůh odepřel mým věštbám šťastný výsledek:
kdo zkusili a koho stihlo neštěstí,
těm zdám se moudrou — dřív jsem ovšem šílená.
(*11 S = ades. 414 N²)

Po sborové písni vystoupil Priamos a brzy po něm nejspíše starý Priamův sluha se zprávou, že si mladý pastýř (Alexandros-Paris), kterého s sebou přivedl do města, přeje být připuštěn k závodům. Přestávku opět vyplnil zpěv sboru. Hned potom oznámil posel, že mladý pastýř zvítězil. Ze stichomythie mezi poslem a sborem pocházejí (porušené) verše:

Sbor: Co jiného je závod nežli náhoda!

Posel: Jen zdatností svou protivníky překonal.

Sbor: Což chtít jej věnčit, když je z rodu nízkého?

Posel: Ba říkají, že poctu tu si zasloužil.

Sbor: Má sílu stejnou jako krásou vyniká?

Posel: Vše dokáže, jak byl by z rodu dobrého.

Sbor: Jak dokázal by prostý pastýř tenhle čin?

Posel: ...

Sbor: Kde rozhodl se zápas? (Kdo byl rozhodčím?)

Posel: Sám Priamos v tom závodě jej ocenil.

Sbor: A jaká cena vítězná mu připadla?

Posel: I olivová ratolest (i statný býk). (18 S = II Crönert)

Podrobnější zprávu poslovu o průběhu závodu vyslechla Hekabé, která se mezitím objevila, rozhořčena vítězstvím ne-svobodného člověka nad královskými princí. Vtom vystoupili na scénu i Hektor s Déifobem v prudké hádce.

Sbor: Už vidím Hektora i s bratrem přicházet —
tvé syny — po skončení těžkých závodů.

Jsou pobouřeni: pouštějí se v slovní spor.

Déifobos: Mně nelíbí se člověk tvrdé povahy,
jenž nevzdoruje, upadne-li v neštěstí.

Hektór: Mně zase ten, kdo sebemenší příčinu
chce zveličovat, zbaběle se hašteří.

Déifobos: Což v srdci netrápí tě, bratře Hektore,
že otrok tebe o vítězství připravil?

Hektór: Jak zbytečnou máš starost! Proč bych já jen měl
(jej nenávidět)? Není k nářku důvodu.

Déifobos: (Jsi zbabělec), když lehce snášíš urážku,
ač zví teď každý, (komu vlastně podlehls).

Hektór: (Mne tedy káráš) — měl bych se snad polepšit:
(leč smýšlím t a k t o), umoudřit se netoužím.

(23 S = IV Crönert)

Spor o to, zda Alexandros — jako člověk nesvobodného původu — oprávněně či neoprávněně zvítězil, měl být svěřen k rozhodnutí Priamovi. Scéna zůstala patrně na chvíli prázdná. Zatím vstoupil do orchestry vedlejší sbor pastýřů a s ním Alexandros-Paris. Vrátil se i Priamos, s nímž rozmlouvá nejprve sbor sám.

Sbor: Máš nezdar, pane, kde bys čekal vítězství,
kde nečekal bys, tam tě očekává zdar:
je vítězem tvůj otrok, ne syn svobodný. (26 S = 47 N²)

Obě strany — Déifobos i Alexandros — obhajují svá stanoviska. Z řeči Déifobovy pocházejí patrně myšlenky:

Ti otroci, již věrně slouží pánům svým,
jsou v nenávisti u svých spoluotroků. (27 S = 50 N²)

—

Zlá věc, když otrok svému pánu poroučí.
(28 S = 51 N²)

Vždy se špatnými vejdou špatní v manželství.
(29 S = 59 N²)

Styk s dětmi rabů jejich drzost ukáže.
(*30 S = 976 N²)

Tak nikdo nedokáže děti vychovat,
by děti špatných nebyly zas špatnými.
(*31 S = 1068 N²)

Sám dost jsi moudrý, Priame, však přesto slyš:
zlé břímě pro dům, statek ze všech nejhorší,
jen holá škoda, když se otrok vydaří,
jenž více rozumuje, než je příhodné! (32 S = 48 N²)

—

Vše vysvětlil jsem: ničemný je rabský rod;
jim vším je břicho — neznají nic jiného.
(33 S = 49 N²)

Z obrany Alexandra-Parida pocházejí asi verše:

Zlá svízele, pane, na světě je pomluva:
kdo mluvit nedovede, často podléhá,
být sám měl pravdu, tomu, kdo je výmluvný.
(34 S = 56 N²)

Mně protiví se všechna slovní učenost,
jež nepřináší užitek...
(35 S = 61 N²)

Vždy špatnou školou zmužilého chování
je bohatství a rozmařilá zbujnělost.
Je zlá sic bída, ale lépe naučí
i strasti snášet a též rázně jednatí.
(36 S = 54 N²)

Je majetek jen křivda: tropí mnoho zla.
(37 S = 55 N²)

Ó ničemníci, kteří jařmo otrocké
ne v jménu, nýbrž v osudu svém nosíte!
(38 S = 57 N²)

Priamos rozhodl v prospěch Alexandra-Parida. Odtud jsou asi slova:

Čas vyzkouší tě. Podle jeho svědectví
buď k dobrým tebe připočtu, či ke špatným.
(39 S = 60 N²)

Priamos s Alexandrem odešli a vzdálil se i neusmířený Déifobos. Pod dojmem sporu mezi Alexandrem a Déifobem (srov. Snell, str. 40) zpíval asi sbor pastýřů před odchodem píseň, z níž pochází zlomek²):

Chtít oslavovat lidskou urozenost
je zcela pošetilá řeč.
Už od pradávna, hned jak vznikl lidský rod
a matka Země zformovala člověka,
všem sama dala stejný vzhled a zjev.
Nic nebylo jen v našem vlastnictví
a nebylo rozdílu mezi urozeným a neurozeným.
Jen čas a řád vynáší jedny nad druhé.
Je urozenost v rozumu a v moudrosti,
jež rozdílí bůh, ne bohatství.
(40 S = 52 N²)

Znovu vešli Hekabé s Déifobem, aby se poradili, jak zahubit Alexandra a smýt domnělou rodovou potupu. Snad se obávali, že se mu dostane ještě dalších poct (srov. Snell, str. 45nn.). Vlastní matka připravuje tak nevědouc zákeřný úklad proti nepoznanému synovi, jehož smrt nedávno oplakávala.

Hekabé:

a začnou šeptat o tom, že syn rabkyně
(dal převahu svou cítit dětem svobodným...)
Snad nechce ještě pozdržet se (v trojských zdech)?
Ó běda! Nelze lhostejně přec přihlížet,
jak lid náš obdivuje toho člověka
a slaví jej, že překonal rod Priamův...

Déifobos: Jak očekávat tedy obrat k dobrému?

Hekabé: Toť jasné: *naši* rukou musí zahynout!

Déifobos: Je zranitelný: vejde do bran Hádových.

Hekabé: Kde zdržuje se vítěz slavně věnčený?

Déifobos: Svou chlubitostí celou Tróju zaplavil.

Hekabé: Však sem až přijde, do léčky se dostane.

Déifobos: Kéž nedočkáš se pokoření dítek svých!

(43 S = VI c Crön.)

Z některých neúplně zachovaných veršů téhož strassburského papyru (VI c Crön.) by se zdálo, že do jednání zasáhl znovu i Hektór na obranu Alexandrovu. Jak byl motivován jeho příchod a odchod, nelze říci. Hektorovi mohou náležet slova (pronesená zřejmě k Déifobovi):

Když on (tj. Paris) je lepší, sobě sám čiň výčitky,
žeš podlehl; vždyť *ty* máš přece větší moc.

Hekabé odsuzuje patrně chování Hektorovo a podněcuje znovu Déifoba:

On (tj. Hektór), dítě moje, příliš (davu podléhá)
a vůbec nemá dosti (chladné odvahy).
Hleď vykonat čin...

Když se objevil Alexandros, napadl jej Déifobos, podněcován Hekabou, na otevřené scéně. Ohrožený Paris hledal asi ochranu u oltáře Dia se slovy:

Ach, zhynu pro své ušlechtilé smýšlení,

jež ostatním vždy spásu spíše přináší. (44 S = 58 N²)

Nevíme, jak došlo k poznání Alexandra-Parida. Snad na sebe Paris sám v kritickém okamžiku upozornil nějakým výrokem a starý sluha, který jej k závodům doprovodil, objasnil — podobně jako sluha Láiiův v Sofoklově *Oidipu králi* — tajemství jeho původu (srov. Snell, str. 49 nn.). O dalším poslání Paridově rozhodla ve svém proslvu Afrodita.

☆

Ztráty této Euripidovy tragédie je litovat i pro zajímavou látku a její zpracování, i pro názory v ní vyslovené. Euripides tu uvažoval o vztazích mezi lidmi, o právu přirozeném a výsadách rodových, o svobodě a otroctví, o bohatství a chudobě. Sofistické dilema, vyjádřené heslem φύσις — νόμος, řeší se tu v dramatickém slovním souboji (λόγων ἀμιλλα) nejméně dvakráte: mezi Déifobem (proti Paridovi) a Hektorem (pro Parida) a podruhé přímo mezi Déifobem a Alexandrem-Paridem za rozhodování Priamova jako v řečnických kontroverších. I v Sofoklových *Aleovcích* došlo pravděpodobně po vítězství nepoznaného Télefa nad vlastními strýci, pokud lze z některých zlomků soudit (srov. zl. 81—85 N²), k ostré rozepři o rozdílech rodových i majetkových, jež skončila tragicky. Tragédie Euripidova vyznívá — a není to hlas ojedinělý v antické literatuře — v prospěch řádu přirozeného proti konvenci a předsudkům. Při tomto zásadním stanovisku je v podstatě lhostejné, že pastýř Alexandros je vlastně nepoznaný, odložený královský princ Paris: jeho věc hájí Hektór i sám Priamos ještě dříve, než k tomu poznání došlo.

Zajímavé jsou Paridovy úvahy o výchovné moci chudoby (srov. zl. 36 S). V Aristofanově *Plutu*, hraném později, hájí podobně Penia — zosobněná Chudoba — blahodárnost svého působení i své zásluhy o pokrok lidstva proti obráncům bohatství (srov. v. 532 nn., 557 nn.). Shodné myšlenky vyslovuje i mladý venkovan Gorgiás v nedávno objeveném Menandrově *Dyskolu* (v. 699 n.). Svými názory i šlechtným jednáním připomíná lidový hrdina Menandrův idealizovaného Euripidova Alexandra-Parida (srov. zl. 44 S); jako Paris získává na svou stranu Hektora i Priama, působí Gorgiás na zámožného

Sóstrata³⁾], nápadníka své nevlastní sestry, a nalézá v něm oddaného přítele. Snad se i tu projevil vliv Euripidův na hru Menandrovu.

ZDENĚK K. VYSOKÝ

POZNÁMKY

1) Tento už dříve známý verš (= 43 N²) přispěl k určení strassburského papyru.

2) Překládám volně prózou.

3) Gorgiás (k Sóstratovi):

Prostě: pro ten sňatek rád jsi každou oběť podstoupil.
Motyku vzals — městský synek —, půdu kopals, pachtil ses
ochotně. V tom nejvíc člověk ukáže svůj charakter,
dovede-li, byť sám bohat, chudásu se vyrovnat.
Takový muž všechny změny osudu vždy ponese
s pevnou myslí. V této zkoušce dobře teď ses osvědčil.

(Menandros, Dyskolos v. 765—771)

● **jednom nelegitimním slovese**

Bezpochyby ve všech jazycích světa existují slova, která vděčí za svůj vznik nebo podobu rozličným hláskoslovným, etymologickým, překladatelským aj. nedopatřením. Úzus, *quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi*,¹⁾ je legitimoval dříve, než je mohli puristé vyplnit. Tak zakotvil v českém lexiku nezákonným obměněním řeckého ὑποκριτής *pokrytec*, z latinskořeckého kmene *elefant* vzešel *velbloud*, chybným překladem staroněmeckého *küniglin* (z lat. *cuniculus*), ve kterém byla spatřována zdobnělina názvu pro krále (dn. *König*), *králík*. Známé jsou příklady z klasické latiny, ve které např. za řecké ὀρείχαλκος bylo *aurichalcum*, protože za ὄρος tu nastoupilo *aurum*. Méně známé jsou vadné dekompozice jako středověké *lere* z klasického *delere* nebo *emus*, *hemus* „řeč“, vzniklé nepochopením druhé složky řecké složeniny προοίμιον (středověké *proemium*, *prohemium*).

Vzácnější jsou případy, kdy nové slovo vzniklo paleografickou cestou, tj. nesprávným čtením zápisu. To se stalo — alespoň podle dobrozdání některých filologů — už alexandrijským učencům, kteří měli v 6. verši svého exempláře Iliady místo dnes uznaného přechodníku duálu ἐρίσαντε indikativ aoristu ἐρίσαντο „znesvářili se“, totiž Agamemnón a Achilleus pro Bríseovnu; proto čtli v témž verši dnes uznávaný indik. aor. διαστήτην „rozešli se“ jako διὰ στήτην „pro ženu“, čili přivedli na svět nové podst. jméno στήτη „žena“. Nesporné omyly toho druhu vznikaly častěji v latině středověké. Do dějin české textové kritiky se z nich zapsal obzvláště památně případ *Klen Rozkochaný*: neznámý excerptor Klaretova Bohemáře četl totiž akusativ plur. *Clericos* jako *Clenius* — a tak putoval domnělý Slovák Klen dějinami české literatury více než sto let.²⁾

To jsou ovšem omyly učenecké, omezené na úzký kruh, a nehrozí jim masové rozšíření. Sama jsem udusila jedno takové slovo hned v zárodku: když byla do češtiny překládána studie J. L. Altmana „Dramatičeskije principy Aristotelja“,³⁾ a to

hned dvěma překladateli současně, vytvořil jeden z nich z ruského *stagirit* (řec. Σταγίριτης, občan Stagiru čili sám Aristoteles), deformovaného v obou ruských vydáních tiskovou chybou v *stagirat*, z brusu nové slovo *stagirát*; podle kontextu to měl být literární útvar, něco jako traktát nebo plagiát.

Jenom zpola patří do této kategorie sloveso *collimare* „mířit, směřovat“, o jehož legitimitu je spor a kterému běží v novodobých slovnících i edicích o bytí a nebytí. Zdůrazňuji zde právě uvedený význam, který byl ve středověku odvozován (a to správně, jak se uvidí v odst. 1) od *limus* „šikmý“; nepřihlížím k jeho homonymům „vypilovat“ a „pošpinit“, odvozeným od *lima* „pilník“ a *limus* „bláto“. Tato dvě homonymní kompozita, jak se zdá, v klasické latině neexistovala (Thesaurus uvádí jen dvojí *limare*); pro středověkou je uvádí, ač bez dokladů, slovník Sleumerův,⁴⁾ prvé je u Novotného.⁵⁾

Sloveso *collimare* je dnes ohroženo konkurencí nepochybně legitimního, už ciceronského slovesa *collineare* „adaptare, coaptare; facere, ut congruant res; contingere, ferire, iactu non deerrare“ (Thesaurus), odvozeného od *linea*. Toto subst. začalo být ještě v starém věku vyslovováno *linia*, podobně uv. sloveso *colliniare*. Ve středověkých rukopisech, dokud nezavedli humanisté důsledně tečku nad *i*, bylo běžně zaměňováno *m* a *ni* (podobně *in*, *iu*, *ui*). Tak se stalo, že slovesa *collimare* a *colliniare* splynula. Když byl objeven zmíněný paleografický zákon „tří nožiček“, započalo se s restituováním klasického *collineare*, napřed v textech antických, potom i u autorů středověkých a souběžně s tím se upravovala příslušná slovníková hesla.

V slovnících, které dnes máme nejběžněji po ruce, je stav tento: V Thesauru je *collimare* registrováno jednak jako *ἀπαξ λεγόμενον* u Apuleia, jednak jako mylná forma za *colliniare* (*collineare*). Klotz⁶⁾ uvádí *collimare* jen s odkazem na *collineare*, Georges⁷⁾ je už neuvádí vůbec, stejně ani Novotný. Tedy stav opačný než ve středověku: sloveso *collineare* dnes pohltilo *collimare*, které bývá athetováno i v edicích. Děje se tak neprávem, a pokud jde o slovníky, pokládám za správný způsob užitý v Thesauru. Argumenty následují.

1.

Apuleiovým koníčkem, jak známo, byla hra se slovy: rýmy, slova archaická a málo běžná, novotvary. Těchto apuleiovských zvláštností je tolik, že ač o nich máme bohatou literaturu, nebyly dosud upozorovány všechny.⁸⁾ Slovesa *collimare* je u něho použito způsobem, který činí jeho apuleiovskou provenienci více než pravděpodobnou. Je to na známém místě, kde je úsloví ὄνον σκιά rozvedeno v epizodu: ukradeného osla prozradil jeho stín, osel sám o tom vypravuje *dum obliquata cervice per quandam fenestulam... prospicere gestio, unus e commilitonibus casu fortuito conlimatis oculis ad umbram meam cunctos testatur incoram* (Metam. IX, 42.) Výrazy *obliquata cervice — conlimatis oculis* „otočiv šiji — obrátiv oči“⁹⁾ si odpovídají, a jako je první od *obliquus*, je druhý od adj. *limus*. Příliš abstraktní *collineare* by u Apuleia bylo nepravděpodobné; i u klasiků se v podobných motivech užívalo názornějšího slovesa *torquere* (*oculos, lumina, vestigia*).¹⁰⁾ Odstraňovat z uv. místa sloveso *collimare* by bylo klasicistickým falšováním.

2.

Středověké *collimare* s významem antického *collineare* je skutečně třeba pokládat za paleografický přehmat. Ale něco jiného je původ slova a něco jiného jeho život a používání. Tohoto nelegitimního slovesa bylo používáno tak hojně, že přešlo i s odvozeninami do některých moderních jazyků. V angličtině je to archaické sloveso *collime*, na které uvádí Oxfordský slovník¹¹⁾ doklad z r. 1677; více dokladů je tamže na podnes živé, od něho odvozené *collimate*; dále je tu fyzikální terminus technicus *collimation* a konečně *collimator* jako označení zvláštního druhu teleskopu. Podobně najdeme ve francouzském Petit Larousse z r. 1960 optický přístroj jménem *collimateur*.¹²⁾ Oba slovníky přitom poznamenávají, že uv. slova pocházejí z lat. *collimare*, kterého bylo mylně používáno za *collineare*. Sloveso tedy v středověké latině žilo, právě jako žila všechna ta slova vulgární latiny, která v antických textech doložena nejsou a která si rekonstruujeme z jazyků románských.

3.

Sloveso *collimare* ve významu „mířiti, směřovati“ je však bohatě doloženo ve středověkých textech i u autorů z počátku novověku. Oxfordský slovník upozorňuje s. v. *collimate*, že ho užíval jako astronomického termínu např. ještě Kepler.¹³⁾ V lístkovém materiálu pro chystaný slovník středověké latiny v českých zemích jsou na ně doklady listinné.¹⁴⁾ Nejlépe je u nás toto sloveso známo z latinských spisů velikého Keplera současníka Komenského. V dokladech, které mám posbírány, užívá ho Komenský vždycky tam, kde hovoří o cíli a smyslu (*scopus, finis*) lidského života, své pansofie a školní výuky. Viz např. Prodrómus, § 118: *Scopum... ad quem unice collimare debent omnium mortalium conatus... recte fiximus*; E scholasticis labyrinthis exitus 10: *natura nostra... scholis... fines, ad quos collimare debeant, praescribit*; Pansophiae seminarium 2: *eo, ut omnes et circa omnia et omnino sapere discant, collimamus*; srov. ještě v Lexicon atriale heslo *Collimatio*] *Directio lineae. Temperatura ballistarum, scorpionum, catapultarum. Libratio et perlibratio, Vitruv.* (ve vyd. z r. 1686 str. 128). Z výčtu středověkých katapultů atd. je patrné, že subst. *collimatio* bylo mj. i termínem vojenským.

4.

V uvedených dokladech není hlásková podoba slovesa *collimare* dílem sazečů, nýbrž je to pevná složka Komenského slovní zásoby. Toho jsou důkazem příslušná hesla v jeho indexech.¹⁵⁾ Viz Index Vestibuli: *Collimare, v. Limus, a, um* (col. 180 v Opera didactica omnia) a níže *Limus, a, um 330, collimare 460* (col. 189). Podobně v Lexicon ianuale IV, 181 *Collimare, v. Limus, a, um* (col. 249). Zvláště průkazná je etymologie tamže XII, 93 *LIM-US (a, um: aut -is, is, e) oculus fit, cum col-amus ad scopum* (col. 298). Ještě podotýkám, že klasické *collineare* znal Komenský také, jak je patrné zvláště z Lexicon atriale, kde jsou snesena synonyma zkoumaného slovesa: *Collimare*] *Collineare hastam aliquo. Intendere machinam. Petere caput alicuius. Vulnerabant, quem locum destinassent, Cic. etc.* (str. 127).

Z předeslaného lze vyvodit závěry:

Není správné v textech Komenského měnit *collimare* v *collineare*, jak to činil ve svém i jinak neblahém vydání Velké didaktiky Hultgren,¹⁶⁾ tato emendace byla v odborné recenzi právem zavržena.¹⁷⁾ Rovněž je třeba naše sloveso restituovat v Pansophiae seminarium (uv. místo), kde má naše prozatím jediné vydání *colliniamus*.¹⁸⁾

Za druhé: nikdy nelze dost varovat před klasicizováním textů. Autorovo dílo máme očišťovat od tiskařských či opisovačských nedopatření, nikoli je upravovat podle norem jiného jazykového období, než ve kterém vzniklo.

Konečně: historické hledisko, které je třeba při restituvání textů důsledně uplatňovat, je jednou z cest k textové kritice marxistické, o kterou se zatím na různých místech Evropy teprve konají pokusy.

JULIE NOVÁKOVÁ

POZNÁMKY

1. Horatius, *Epistulae* II, 3 (De arte poetica), v. 72.
2. Viz Bohumil Ryba, *Nové jméno Mistra Klareta*. Věstník KČSN 1943, č. V.
3. Překlad vyšel místo úvodu k nejnovějšímu překladu Aristotela v *Poetiky*, Orbis 1962.
4. Albert Sleumer, *Kirchenlateinisches Wörterbuch*. Limburg a/Lahn 1926.
5. Pražák - Novotný - Sedláček, *Latinsko-český slovník*. Přepracoval Dr. František Novotný, Praha 1948. Pouze v tomto vydání je přihlíženo i k latině středověké a novověké; *collimare* „pilovati, třfbiti“ je — právě jako ostatní neantické výrazy — ve špičatých závorkách.
6. Reinhold Klotz, *Handwörterbuch d. lat. Sprache*. Braunschweig 1879.
7. Karl Ernst Georges - Heinrich Georges, *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*. Hannover a Lipsko 1913.
8. Srov. Julie Nováková, *Die apuleianische Wortzerlegung u. ein ἀπαξ λεγόμενον. Χαρτιστήρια* Fr. Novotný octogenario oblata, Praha 1962, 107—116.
9. Velmi důkladně vystihl Apuleiovu představu Rudolf Helm svým

překladem *mit schief gehaltenem Halse — lenkt seine Blicke ... zur Seite*. Viz Apuleius, *Metamorphosen oder Der goldene Esel*. Lateinisch u. deutsch von ..., Berlin 1956, str. 285.

10. Vergilius, *Aeneis* III, 669 a IV, 220; Propertius, I, 21, 3.

11. *The Oxford English Dictionary*. Vol. II C, Oxford 1933.

12. Na heslo mne lask. upozornil s. Ant. Tejnor z Ústavu pro jazyk český ČSAV.

13. Jako příklad uvádí Oxf. slovník místo z Keplerových *Ad Vitellionem Paralipomena*, Frankfurt 1604, p. 211 Littré. Pro nedostupnost tohoto starého tisku jsem si nemohla citát ověřit.

14. Doklady mi byly zpřístupněny Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská ČSAV.

15. Nutnost přihlížet při kritice textů k indexům zdůrazňuje B. Ryba ve své rukopisné práci *Textologická pravidla pro edici lat. spisů J. A. Komenského* z r. 1960, § 12.

16. J. A. Comenii *Magna Didactica* ... ed. Frid. Car. Hultgren, Lipsko 1894. Jde o větu v kap. IX, 8 *Sciant ... omnes, quo omnibus vitae actionibus et desiderii collimandum sit* (podle H. *collineandum*).

17. J. V. Novák v Listech filologických 33, 1906, str. 66.

18. G. H. Turnbull, *Two Pansophical Works by John Amos Comenius*. ČSAV, Praha 1951, str. 31. Viz tamže pozn.: 1: *colliniamus conī. Ryba* collimamus *cod.*

Urbium Bohemicarum cives de renatis litteris Latinis quo modo sint meriti

Proposita a nobis quaestio quam late pateat, vix quemquam ignarum esse arbitramur. Florebant enim per Bohemiam totius fere saeculi spatio renovata priscae Latinitatis studia a plurimis urbium regiarum civibus necnon a quibusdam oppidorum subditorum incolis magna cum laude tractata et ad eum usque celebritatis fastigium perducta, ut innumera quotannis opuscula Latina exemplo optimae vetustatis conscripta in lucem prodirent. Materiam itaque multiplicem et variam sic disponendam esse putamus, ut primum, quo tempore, ubi locorum, a quibus resuscitatae sint Latinae litterae, accuratius exponere, deinde libros aliis linguis humaniore aevo compositos cum Latinis comparare et exculpta in oppidis nostris litterarum genera describere, tum, quaenam insignis illius studiorum successus fuerint causae, breviter adumbrare, postremo humanitatem in municipiis nostris florentem cum iisdem civium exterorum studiis conferre deliberatum nobis et constitutum sit. Quibus de causis commentationem nostram Latine composuimus utpote ad externos quoque pertinentem haud desperantes fore, ut eadem materia copiosius tractata et vernaculo sermone expressa aliquando lucem publicam aspicere posset.

Promeriti sunt de primo humanitatis nostrae flore nobiles, Ioannes a Rabenstein (+ 1473), Bohuslaus Hassensteinus (+ 1510), Ioannes Schlechta a Wsehrd (+ 1525). Quibus mortuis refrixit in Bohemia antiquitatis aemulatio. Rarissima etiam tum in urbibus Bohemiae florebant humanitatis studia,¹⁾ in quibus exercendis singulorum potius ingenium enituit.²⁾ Ne regia quidem Praga multos scriptores Latinos alebat — Rodericus forsitan Dubravus (+ 1548) hic nobis sit nominandus — Zaca sola continuam optimarum artium rationem servasse videtur.³⁾ Reducta est ad nos Latina poesis liberalitate quidem viri nobilis — Ioannem ab Hodeiova (+ 1566) dico, cuius patrocinio omnes fere temporis illius poetae sunt usi⁴⁾ —, sed multorum civium lucubrationibus et vigiliis, qui ut intermissa Latinarum litterarum studia revocarent, apud exterarum nationes

bonis artibus studuerunt⁵⁾, quarum doctrinam in patria aliis traderent. Antequam dimidia 16. saeculi pars effluxit, plurimis nobilitata est Praga litteris, Maecenatis et Carolinae academiae sedes. Quae universitas vanis diu litibus religiosis implicita et novum disciplinae genus stulte abominata tum demum humanioris doctrinae homines in professorum coetum recepit, quorum opera et labore factum est, ut adolescentes optimis antiquarum litterarum exemplis ad meliorem rerum cognitionem informati regendarum scholarum causa in municipia abirent. Quibus de rebus M. Collinus de humanitatis studiis in academia Carolina institutis optime meritis hos lusit versiculos:⁶⁾

... numquam natio Boiémica,
ut nunc docente me iuventam, litteras
Graecas habebat sic in usu: nam fere
has singuli docent scholarum praesides.

Recte quidem hic et vere. Sed quae de Graecis litteris dicit, haec multo magis in Latinas quadrare videntur. Crescebat enim in annos singulos civitatum numerus, quae renovandis Latinae vetustatis studiis favebant, augebantur ubique virorum doctorum sodalitates, reformabantur scholae, praeclara hominum facta Latinis mandabantur versibus. Florebant in oppidis bonae artes, donec Bohemia incolumis stetit, patriae calamitate afflictæ conciderunt. Disturbata sunt post proelium a. 1620 in Monte Albo commissum virorum doctorum per Bohemiam collegia. Ius disciplinae antiquitatis propagandae aliarumque scientiarum tradendarum penes eos remansit solos, qui Romanis sacris dediti erant, imprimis penes Societatis Iesu patres, quorum tamen doctrina quantum ab humanioris illius aevi studiis deflexerit, explicare non habeo necesse.

Iuverunt bonas artes praeter totius regni caput permulta Bohemiae oppida, quo in genere haec potissimum sunt memoranda: Litomericium, Melnicium, Racona, Zaca, Tusta, Suticum, Vodniana, Tabor, Czaslavium, Cúteberga, Broda Bohémica, Hradecium Reginae.⁷⁾ Exstant eruditorum nostrae aetatis virorum opera, e quibus, quanta fuerit municipiis illis litterarum copia et ubertas, colligere possumus. Plus centum viros doctos renascentium litterarum tempore Melnicii floruisse J. Stáhlík ostendit, qui tamen in commentatione, quam de Melnicio litte-

rato composuit laboriosissimam,⁸⁾ scholae magistris enumeratis reliquorum civium eruditorum rationem non habuit. Praetereo alias urbes Latinae antiquitatis studiis praestantissimas. Ad illa venio oppida, quae rarius in scriptis 16. saeculi Latinis laudata plena tamen humanitatis fuisse inveniuntur. Pilgrama a maioribus nostris in litteratissimarum civitatum numero non est habita.⁹⁾ Quae tamen quale fuisset artium et litterarum domicilium, J. Dobiáš in accuratissima oppidi illius historia exposuit.¹⁰⁾ Quodsi aliarum quoque urbium fata tanta cum diligentia essent descripta, plurima Bohemiae municipia priscae Latinitatis aemulatione Pilgramae fuisse similia omnibus facile probarem. Et ne parva nostris temporibus oppidula nihil tum ad communem utilitatem attulisse arbitremur et tam aversa a Misis fuisse putemus, ut nullis indulgerent litteris, exemplo esse possunt Horzovicium et Trebenicium et Zluticium,¹¹⁾ quae quamvis dominationi nobilium essent subdita, suos tamen poetas habuerunt. Magna erat vis et alacritas novae disciplinae, cui ne remota quidem loca aditu essent difficilia.

De his adhuc locutus sum civitatibus, quas Bohemi a sacris Romanis alieni incolebant. At contra erant oppida a Germanis habitata artibus quaestuosis aut mercatura aut metallis fodendis clarissima, ut Comotavia, S. Ioachimi Vallis, erat Pilsna urbs regia, quae Romanam fidem sequebatur, erant praeterea civitates in finibus regum Rosenbergicorum sitae agri cultura piscinisque divites, ut Trebona, Sobieslavia,¹²⁾ quibus locis omnibus aut rariora pro incolarum multitudine Latinarum litterarum vestigia deprehendimus aut humanas artes aliter, quam in ceteris Bohemiae oppidis, tractatas esse invenimus. Neque erat dictis civitatibus talis inter se aut cum aliis Bohemiae oppidis liberalium studiorum colendorum consensus, quali municipia a Bohemis reformatis habitata inter se erant coniuncta. Multi deinde homines ibi nati apud externos potius quam in patria artes suas exercebant, quod de Ioachimicis potissimum affirmari licet. Quodsi vero consideremus, quibus rationibus effectum sit, ut civitates memoratae a ceteris patriae oppidis seiunctae suam potius ad renovanda antiquitatis studia viam ingrederentur, hoc iis commune et quasi proprium fuisse reperiamus, quod in scholis Latinis administrandis suo plerum-

que utebantur arbitrio neglecta propter nationis aut religionis discrepantiam aut ob alias causas universitatis Pragensis auctoritate, quae quantum apud ceterorum oppidorum incolas in ludis instituendis valuerit, multis possumus probare argumentis.¹³⁾ Bipartita igitur erant senatorum et nobilium, qui urbes oppidaque Bohemiae regebant, consilia: Alii magistris Pragae eruditis iuventutem informandam commendabant, ludorum in civitatibus suis institutorum curam cum rectore academiae Pragensis communicabant, adulescentes, qui in his scholis prima disciplinae elementa iecerunt, Pragam studiorum causa mittebant, alii aut viros in exteris academiis baccalaureatus magisteriive gradu ornatos scholis apud se conditis praeficiebant aut ludorum priorum cura prorsus neglecta liberos extra patriae fines in celebres scholas Latinas, quales Zitaviae, Golicii, Fribergae Saxonum, Misniae, Annaebergi floruisse constat, ablegabant,¹⁴⁾ unde cum condiscipulis Germanicis emenso studiorum minorum cursu in Germaniae academias transirent. Quodsi vero ludorum magistros de studiis humanitatis optime meritos esse constat, quid mirum, si diversa in legendis magistris consilia diversa quoque reddebant in oppidis litterarum studia. Municipia, quorum scholae a magistris Pragae lauream consecutis, qui inter se erant notissimi, administrabantur, in unam tanquam litterariam coaluerunt civitatem. Cetera magistros diversis locis eruditos sortita ne inter se quidem firmiore eorundem studiorum vinculo coniungi potuerunt. Quare quod civitates academiae Pragensi adhaerentes coniunctis viribus facillime in artibus liberalibus colendis assequebantur, hoc idem erat ceteris, amplissimae licet essent, arduum ac difficile. Qua ratione, cur in celeberrimis quibusdam urbibus humaniora languerint studia, explicare licebit.

Ludorum magistri quanto opere de litteris Latinis in Bohemia restitutis essent meriti, satis multa mihi verba fecisse videor. Sed hi etiam, qui civitatibus praeerant, qui auctoritate aliqua in oppidis valebant, qui in locupletium civium numero habebantur, liberales artes coluisse, propagasse, adiuvasse, protexisse inveniuntur. Neque mirum. Multi enim scholarum moderatores molestum iuventutis regimen reliquerunt, patriarum familiarum affinitates appetiverunt, bona inde haud

spernenda possederunt, dignitates, honores, magistratus in civitatibus administrandis gesserunt, notariorum publicorum, censulum, iudicum muneribus saepe perfuncti sunt;¹⁵⁾ neque tamen cum scholarum moderationibus humaniora ponebantur studia.

At sacerdotes etiam eruditissimum municipiorum civibus sunt annuerandi. Romanae quae sacra faciebant, non semper adduci potuerunt, ut una cum civibus reformatis, qui erant in oppidis Bohemiae plurimi, optimas artes promoverent; separatim potius litteris Latinis consulebant, quibus tamen non modo ad humaniora studia commendanda, sed etiam ad Romanam fidem laudibus celebrandam usi sunt.¹⁶⁾ Fratrum Moravorum seniores lingua vernacula libros de religione componebant, quae in re sacerdotes etiam reformati multum studii laborisque consumpserunt.¹⁷⁾ At quidam eorum humanis etiam vacabant litteris.¹⁸⁾ Ne acerrimi renovatorum antiquitatis studiorum propugnatores existerent, hoc maxime impediti sunt, quod quidam eius temporis homines profana studia a sacerdotum dignitate aliena esse arbitrabantur.¹⁹⁾

Cum eruditi cives Bohemi reformatae fidei adhaerentes ob communium studiorum Pragensium recordationem omnes opinionum voluntatumque cognatione coniungerentur, his tamen eorum praecipua erat familiaritas, qui eandem urbem incolebant, qui cotidiano usu inter se erant notissimi, qui litterati otii consuetudine sociabantur. Ex his mutuis civium conversationibus societates quaedam sive sodalicia sive collegia existebant, quae tamen a ceteris doctorum circulis et conventibus, quales fuerunt sodalitates Conradi Celtis auctoritate conditae, chori litteratorum promovendi cantus gratia instituti, poetarum Latinorum cohors Ioannis Hodeiovini sumptibus sustentata, multis in rebus differebant. Neque enim ab ullo condita sunt, sponte coalescebant, nullas leges, nulla instituta, nulla sodalium alba habebant. Opera et studium eorum in versibus Latinis edendis maxime enituit. Si quis enim civis eruditus natalem diem recolebat, si nuptias celebrabat, si propinqui alicuius mortem deplorabat, ceteri sodales carminibus, quae genethliaca, epithalamia, epicedia appellabantur, in unum fasciculum collectis et arte typographica impressis se gaudii aut luctus

participes esse profitebantur.²⁰⁾ Quae voluminum componendorum consuetudo a primis iam humaniorum litterarum propugnatoribus usu recepta²¹⁾ congregatis demum per urbes doctorum virorum societatibus maxime convaluit. Saeculo enim 15. exeunte vix aliquot eius modi fasciculos numeremus, Hodeiovini Maecenatis temporibus circiter centum²²⁾, sequentibus vero lustris multa fortasse milia, siquidem Ioannes Campanus solus plus 475 libros, quorum plerique e versibus diversorum poetarum constare videntur, carminibus suis adornatos lectoribus commendavit.²³⁾ Fuit praeterea alia carminum scribendorum consuetudo frequentissima, quae ad confirmandas hominum doctorum societates maximi erat momenti. Si quis auctor diversa carmina minora uno fasciculo comprehendit, testandae observantiae gratia eruditis civibus singulis singula plerumque dicavit.²⁴⁾ Quibus munusculis chartaceis, quae ita vocabantur, haud quaquam tamen illud efficiebatur, ut eiusdem collegii sodales mutua obsequiorum vicissitudine acquiescentes alios a litterarum consortio arcerent aut cum doctis aliarum urbium sodalitatibus aemulationem exercerent. Quod ut facerent, tantum afuit, ut se etiam grandioris illius societatis, qua eruditos Bohemos quasi in unum corpus coaluisse diximus, participes esse sentirent. Quocirca saepe eveniebat, ut diversorum collegiorum sodales edendorum carminum gratia coniungerentur, si materia proposita unius urbis circuitum excedebat aut ad homines alibi quoque notos pertinebat. Ne hi quidem contemnebantur, quibus mos erat carmina patrio sermone componere, quin ad scribendi societatem saepe adsciti sunt.²⁵⁾ Magistri deinde academiae Pragensis, quae suo iure omnibus sodalitatibus doctis praeesse videbatur, quod inde humanarum artium cognitio in municipia Bohemiae manavit, aliique scriptores Pragenses versus saepe rogabantur, quibus libros ab incolis oppidorum editos lectoribus commendarent, qua in re Ioannes Campanus Vodnianus, quem supra memoravimus, Georgius Carolides a Carlsperga, Venceslaus Clemens Ziebracenus,²⁶⁾ Nicolaus Troilus Hagiochoranus plurimis oppidorum sodalitatibus officium suum praestiterunt. Et essent licet omnes eruditi cives ad suam quisque urbem, quidam etiam ad totam Bohemiam laudibus celebrandam maxime intenti, patriae tamen caritate non im-

pediebantur, quominus cum doctis exteris, quos cognovissent, litterarum societatem inirent.²⁷⁾ At ne in his quidem carminum Latinorum fasciculis, qui ad unam eandemque urbem spectabant, eadem semper auctorum nomina leguntur. Magistris enim scholas crebro mutantibus fieri non potuit, ut sodalitates firmas, stabiles, immutatas permanerent. Quare si cives unam quamque urbem ad certum tempus incolentes et litterarum studio inter se coniunctos sodaliorum vel collegiorum vel aliis id genus nominibus brevitatis causa appellavimus et in posterum quoque appellaturi sumus, venia vocabulorum ad liberas illas et dissolubiles civium coniunctiones significandas non satis idoneorum a lectoribus fortasse sit nobis petenda.

Celebriorum urbium scholae adeo in litteris et artibus profecerunt, ut doctorum collegiorum vices explerent, cum libros sollemnibus magistrorum discipulorumque carminibus refertos amicis et fautoribus dicarent, qua in re ludus Latinus Cutenbergae ad Altam aedem institutus, scholae quaedam Pragenses, schola Launensis nomen aliquod et gloriam assecutae esse videntur.²⁸⁾ Fasciculi in universitate Carolina Pragensi compositi e carminibus professorum, studiosorum, aliorum poetarum constare solebant, qui aut regibus solenniter coronatis vel Bohemiam Pragamve urbem ingressis gratulabantur, aut candidatis laurea ornatis applaudebant, aut defensoribus, patronis, amicis bene de se meritis prosperum rerum eventum precabantur.²⁹⁾ Quare cum omnes universitatis illius cives et fautores non solum doctrinarum colendarum societate, sed etiam carminum scribendorum consuetudine inter se coniuncti essent, fungebantur re vera et ipsi litteratae sodalitatis munere, quam inter ceteros doctorum per urbes Bohemiae circulos primum tenuisse locum his, quae antea diximus, efficitur. Praeter haec litterata universitatis et ludorum Latinorum collegia nulla tam frequens et firma civium eruditorum societas Pragae exstitisse videtur, quae cum doctis municipiorum praestantium sodaliciis comparari posset. Si quis enim carminum minorum scribendorum studio ferebatur, ad universitatis poetas se applicuit. Sin grandioris operis volumen in medium proferre decrevit, quod multi Pragenses fecerunt, paucos tantum scriptores eosque praestantissimos, qui librum lectoribus commendarent, vigi-

liarum suarum socios adscivit. Distrahebantur praeterea in tanta urbe tot ludis Latinis instructa et in tres civitates divisa humaniora virorum doctorum studia. Neque erat Pragensibus eadem urbis patriae celebrandae civiumque suorum illustrandorum cupiditas, qua ceterarum urbium incolas conspicuos fuisse cognoscimus. Quare cum hi unius loci aut regionis fati enarrandis saepe contenti eorundem studiorum societate facile congregarentur, illi res in toto regno atque adeo in toto orbe terrarum gestas ad se pertinere arbitrati diversas materias easque graves, in quibus tractandis nullos in urbe patria socios habuerunt, nonnumquam eligebant.

Universitas a Societate Iesu Pragae condita, quamvis cum academia Carolina non solum Latinis, sed etiam Graecis carminibus edendis certaret,³⁰⁾ haud quaquam parem litterarum gloriam adeptam est, quia reformatorum auxilio in bonis artibus colendis destituta non nisi catholicorum, quos in Bohemia paucos admodum pro ingenti reformatorum multitudine fuisse constat, lucubrationibus et vigiliis nobilitari potuit.

Penetrantibus sub ipsum 16. saeculi finem in abditissimos etiam Bohemiae recessus humanioribus studiis et crescente in dies civium locupletum numero, qui optimis artibus favebant, attenuabatur Maecenatum nobilium auctoritas. Quod quo facilius intelligi liceat, qui superiore aetate earum rerum fuerit status, breviter adumbrare conabimur. Medio saeculo 16. omnia fere carmina ad paucos Maecenates eosque opibus, potentia, generis vetustate insignes scripta sunt, quos inter Ioannes Hodeiovinus, quem supra memoravimus, plurimorum laudes meruit. In libris vero dicandis hoc a multis observabatur, ne unum opus pluribus patronis offerretur. Mediocres et infimi poetae, qui se, nisi nobilium opibus sublevarentur, carmina edere non posse intellexerant, Maecenatum subsidium ea conditione appetiverunt, ut eorum praeceptis etiam in materia scribendique genere eligendo obtemperare essent parati.³¹⁾ At contra in libris circa annum 1600 sodaliciorum doctorum cura in lucem prolatis rariores fiunt Maecenatum mentiones, et, si quando fiunt, plures interdum in uno opere Maecenates laudantur, neque nobiles solum, sed etiam plebei,³²⁾ qua ex re elucet non iam paucorum optimatum arbitrio societates eruditorum

hominum administratas esse. Neque enim tanto opere, quanto antea, Maecenatum nobilium auxilio opus erat scriptoribus, qui libros edere volebant, siquidem pretium typographo solvendum stipibus, quas cives litterati idemque locupletes conferre poterant, sine ulla difficultate comparabatur. Quare qui auctores erant, idem saepe et Maecenates. Urbium etiam senatus Maecenatum vicem interdum explebant. Huc accedebat, quod carminum volumina, quae una dumtaxat duabusve plagulis constare solebant,³³⁾ paucorum dierum labore a chalcographis Pragensibus eximiam eo tempore artis peritiam assecutis facile conficiebantur³⁴⁾ et ideo haud ita magnos sumptus requirebant. Sed quamvis deiecti essent pristino honore Maecenates, haud quaquam tamen obsolevit illo tempore versuum viris praestantibus offerendorum consuetudo, quin potius adeo confirmata et corroborata est, ut carmina ad singulos spectantia fundamentum et quasi robur essent Latinarum extremae humanitatis litterarum.³⁵⁾ Nec vero omnia Maecenatibus dicari solita sunt, sed etiam fautoribus et praeterea iis, qui erant scriptoribus in amicitia pares. Hoc autem intererat inter fautores et Maecenates, quod ab his pecunia typographo numeranda et carminum merces, per illos litterarum gloria, dignitates, honores, magistratus, civium patriciorum familiaritates appetebantur. Sed praeferebant saepe scriptores potentium favorem opibus divitum, diuturna et stabilia lucubrationum praemia quam incertam carminum mercedem malebant. Ludorum magistri, quos potissimos Latinae humanitatis propugnatores fuisse diximus, laborum suorum fructus senatoribus saepe offerebant, qui, cum scholis Latinis praessent et plurima praeterea auctoritate in civitatibus valerent, ad lautiores fortunam assequendam comites et duces adhiberi posse existimabantur.³⁶⁾ Sed quia plures pariter fautores benevolentia et gratitudine obstringere licebat neque omnia ex unius viri arbitrio pendebant, liberior erat poetis materiae scribendive rationum delectus et promptior opinionum proferendarum facultas. Quae cum ita essent, minuebatur procedente tempore patronorum et clientum discrimen omnesque paulatim inter se propiores fiebant, quo illud etiam evenit, ut non solum diversarum urbium incolae, sed diversarum quoque condicionum, dignitatum, fortunarum ho-

mines in unam eandemque litteratorum civitatem coalescerent, qua in re hoc fortasse haud exigui erat momenti, quod hi etiam, qui tum litteras opibus et potentia tuebantur, e civium erant numero. Acceperunt enim eo tempore cives a nobilibus litterarum regimen, quod hi inde ab ipsis humanitatis Bohemicae initiis primum propter singularem eruditionem et propria in bonas artes merita, deinde liberalitate in omnes poetas Latinos tenuerant. Dicat fortasse quispiam multos extremae humanitatis cultores nobilium titulis fuisse praeditos. At horum plurimi urbium incolae erant ob eximia in artes liberales merita aut alia strenue facta nobilium insignibus neque tamen omnibus nobilitatis iuribus a rege donati, qui cum vitae condicionem omnino non mutavissent et cum civibus urbium, quas incolebant, cotidiana consuetudine sociarentur, cives se potius quam nobiles esse sentiebant. At scriptores et Maecenates, qui ex antiquis nobilium prosapiis originem ducebant, rari admodum inter tot civium eruditorum greges inveniuntur. Nec iam arces, ut Hassensteyna olim, sed urbes litteris et artibus colendis inclaruerunt.

De eruditis urbium incolis quae dicerem, haec habui. Sed antequam ad eorum opera generatim describenda accedam, hoc in commune monere velim, omnia fere eodem anno, quo ab auctoribus scripta essent, typis etiam esse excusa. Despiciebantur enim libri manu scripti neque quisquam artis typographicae commoda nisi temporibus coactus neglexit.³⁷⁾ Codices itaque manu exaratos ad Latinarum eius aetatis litterarum historiam parvi esse momenti nemo denegabit.³⁸⁾ Et quamvis ad diversas urbes doctorum civium opera spectarint, Pragmae tamen pleraque excusa esse reperiuntur.

Sed haec hactenus. Venio nunc ad litteras Latinas cum operibus, quae aliis linguis humaniore aevo in Bohemia scripta sunt, comparandas. Hoc autem tunc temporis ab eruditis totius orbis hominibus, qui renascentibus litteris favebant, summum habitum est, tres veterum linguas callere, Latinam, Graecam, Hebraicam. Sed Graecarum litterarum pauca, Hebraicarum paucissima vestigia in voluminibus civium Bohemorum labore editis deprehendimus. In Graecae linguae cognitione academiae Pragensis magistri diligentiore curam ponebant, quorum non-

nulli tanta cum laude in his studiis versati sunt, ut Graeca carmina pro Latinis ad amicos mittere consuescerent aliosque etiam ad imitandum provocarent, neque tamen multos hac in re doctrina et ingenio sui similes in municipiis invenerunt.³⁹⁾ At Hebraicae linguae imperitiam confiteri ne universitatis quidem professoribus dedecori fuit;⁴⁰⁾ adeo rara erat apud nos ea disciplina profanis. Si qua forte Graeca aut etiam Hebraica carmina a doctis civibus prelo committebantur, uno plerumque cum Latinis fasciculo propter paucitatem coniuncta sunt et in eandem interdum, ac Latina, sententiam scripta.⁴¹⁾

Bohemico etiam sermone artes humanas a maioribus nostris tractatas esse satis constat. Quibus studiis praestantes aliquot scriptores 16. saeculo ineunte floruisse memorantur, Victorinus Cornelius, Gregorius Hrubý, Venceslaus Písecký. At litteras Bohemicas altero eiusdem saeculi dimidio conditas ut humaniores vocarem, nulla ratione adduci potui. Hoc enim inter Latinos et Bohemicos eius temporis libros intererat, quod Latini ex carminibus fere exemplo optimae antiquitatis factis constabant, sacris partim, partim profanis, Bohemici libri plerique oratione soluta, in qua haud ita multa vestigia stili ad antiquitatis praecepta revocati deprehenduntur, de religione scripti sunt. Carmina Bohemica, quae versibus Latinis et vernacula prosa multo rariora erant, aut separatim aut Latinis immixta edebantur. Si una cum Latinis prodibant, aut ad eandem materiam pertinebant⁴²⁾, aut eandem quoque sententiam, quam Latini versus, exprimebant,⁴³⁾ quem morem in aliis etiam bilinguibus et trilinguibus fasciculis, Latinis, Graecis, Hebraicis, servatum esse vidimus. Omnia tamen carmina Bohemica, et separatim edita et Latinis intertexta, domesticae originis vestigia servant neque antiquitatem Graecam aut Latinam redolent. Quae separatim in vulgus prolata sunt, ne argumento quidem renascentium litterarum similes esse solent. Hoc praeterea diligenter notandum est rarissimos fasciculos inveniri, qui Bohemica tantum diversorum auctorum poesi constent, qua ex re colligere possumus raras aut potius nullas fuisse poetarum Bohemicorum in oppidis societates Latinorum collegiorum more institutas. Si qui Bohemicorum versuum scriptores urbes aut oppida incolebant, cum Latinis poetis, quod iam antea demon-

stravimus, societatem inire solebant, qua ratione, cur carmina sollemnia vernaculo sermone composita una cum Latinis saepissime in medium prolata sint, explicare licebit. Latina et Germanica carmina voluminibus in Bohemia editis raro coniungebantur.

De litterarum generibus, quae in alia commentatione enumeravi et descripsi,⁴⁴⁾ ea tantum dicturus sum, quae erunt hoc loco necessaria. Plurimos libros Latinos annis 1540—1620 editos ex carminibus constare vidimus. Soluta oratione theses, disputationes academicae, leges et instituta scholarum, libri discipulis destinati plerumque conscribebantur. Quae opera magna ex parte Pragae elucubrata aut ad universitatem Carolinam aut ad scholas ab ea administratas spectare solebant.

In urbe omnia fere carminum grandiorum et minorum genera colebantur,⁴⁵⁾ in ceteris civitatibus carmina sollemnia minora floruerunt, genethliaca dico et epithalamia et epicedia, grandiorum vero carminum ad singula oppida pertinentium topographiae, quae erant civitatum descriptiones, potissimum hoc loco memorandae sunt. Silvas praeterea brevissimorum carminum, epigrammatum, symbolorum, anagrammatum, aenigmatum, chronostichorum, epitaphiorum,⁴⁶⁾ plurimi oppidorum incolae componere solebant, quod poesis genus extremo humanitatis nostrae tempore adeo invaluit, ut celeberrimi etiam auctores Pragenses nugis illis colendis saepe acquiescentes continua et grandiora carmina facere desuescerent.⁴⁷⁾ Sed iustum etiam omne punctum tulisse videbantur, qui in utroque scribendi genere doctrina et ingenio valuerunt.⁴⁸⁾

Cum permulti mediis 16. saeculi scriptores non modo artis poeticae, sed etiam priscae Latinitatis instituta summis tantum labris attigissent,⁴⁹⁾ mediocres etiam exeuntis humanitatis poetae cotidiano fere poeticae usu ad summum exercitationis gradum provecti ea interdum cuderunt carmina, quae qui ab ipsis facta nesciret, a Nasone fortasse aut ab alio auctore optimo condita esse crederet. At materiae gravitate non omnia paria inveniuntur. Ea potissima fuisse dixerim, in quibus pangendis a trita versuum sollemnium via declinandum esset auctoribus, qui sibi res magnas et graves tractandas proposuissent. Nec tamen carmina sollemnia prorsus despicienda existimo, siqui-

dem ad litteratam eius temporis q. d. prosopographiam mirum quantum lucis afferre possunt.

Cur tam cito renascentes in Bohemia litterae creverint, ex his ipsis, quae antea diximus, multas causas colligere possumus: prosperum ludorum Latinorum statum, omnium litteratorum concordiam, fautorum et Maecenatum frequentiam, senatorum in bonas artes liberalitatem et benevolentiam, professorum Pragensium deditos humanioribus studiis animos, officinarum typographicarum multitudinem et praestantiam. Hoc praeterea haud levis momenti erat ad humaniora scripta divulganda, quod Latini auctores plebis sollicitatae suspicionem facilius quam Bohemici evitare potuerunt; neque enim omnibus, sed doctis solis Latina scribebantur opera. Sixtum Palmam, quia operi Boemico edendo incubuisset, quod ad concitandos vulgi animos idoneum esse crederetur, exsilio multaverunt iudices: Poetis Latinis, qui hanc ipsam iudicum regionum sententiam libello typis impresso reprehenderunt notamque Sixti famae inustam delere voluerunt, nullum impendebat damnum.⁵⁰⁾ Alii quoque scriptores ea saepe versibus Latinis impune mandaverunt, quae Bohemicis fortasse verbis reddita laesae maiestatis crimen non effugissent.⁵¹⁾ Sed de his plura alias. Longum enim est omnia eius rei documenta enumerare.⁵²⁾ Hoc deinde etiam ad humaniores litteras perseguendas haud mediocriter incitabantur docti homines, quod Latina opera non iisdem, quibus Bohemica, terminis continebantur, verum, ut libri in exteris bibliothecis reperti indicant,⁵³⁾ ab aliarum etiam gentium viris eruditissimis lectitata sunt, quos similia, ac nostrates, litterarum renascentium genera adamasse mox cognoscemus. Ad comparandam enim nostram humanitatem cum iisdem civium exterorum studiis iam deveniendum.

Quamvis Germanos Bohemiam incolentes aut minore cum cura aut aliter, quam Bohemos, renovata antiquitatis studia coluisse sciamus, seram humanitatem in Germania florentem haud ita multum a nostra abhoruisse animadvertimus.⁵⁴⁾ Quorum rerum rationem diligentiore consideratione adhibita reddere poterimus. Germani urbium Bohemicarum cives a Pragensi academia natione, a ceteris universitatibus longinquitate itineris, montibus, terminis regni Bohemiae, ubi diversae leges

valebant, separabantur, quae res eos, quominus liberos suos optimis artibus erudiendos curarent, non impediabant, ne stabilem et diuturnam cum universitatis alicuius magistris litterarum colendarum societatem inirent, prohibuerunt. At contra in Germania plurima ex universitatibus, quarum professores summi renascentium litterarum propugnatores habebantur, politioris doctrinae semina in urbes adiacentes sparsa sunt, minor licet esset academiis illis quam Pragensi in ludos civitatum Latinos potestas. Et cum aliquot universitates Germanicae Pragensis academiae in bonis artibus colendis essent similes, quod tum aliis rebus, tum crebris magistrorum et studiosorum migrationibus explicatur, similitudo quaedam studiorum inter urbes quoque Germanicas et Bohemicas intercedebat. Edebantur enim in Germaniae civitatibus, ex quo Helius Eobanus Hessus poematum singulis offerendorum morem maxime amplificavit et auxit, multa sollemnia opuscula e carminibus diversorum auctorum composita, quos inter academiarum et urbium cives litterarum societate coniuncti primum capiebant locum. Nec vero ullum litterarum Latinarum genus exeunte humanitate in Bohemia excultum est, quod a Germanorum eius temporis poetis prorsus neglegeretur. Quattuor universitates Germanicae, Vitebergensis, ubi plurimi litteris studuerunt Bohemi, Francofurtensis ad Oderam, Altorfina, Lipsiensis, studiis litterarum tractandis Pragensi academiae proximae fuisse videntur, nisi quod eo tempore pluribus viris insignibus ornatæ sunt, qui praeter memorata carminum genera grandiores quoque libros versibus et oratione soluta scriptos ederent. Urbium Germanicarum Saxonicae maxima cum Bohemicis studiorum consensione sociabantur, quo factum est, ut eruditi Bohemi post pugnam in Monte Albo commissam illuc profecti cito cum iis, quorum hospitio excepti essent, litteratam etiam amicitiam coniungerent.⁵⁵⁾ Terrarum ad regnum Bohemiae spectantium incolae, Lusatios dico et Silesios, quamvis humanioris disciplinae elementa e Germanicis aut etiam e Polonicis⁵⁶⁾ fontibus haurirent, litterarum tamen promovendarum studio proximi erant Bohemis, quorum praestantissimos eisdemque litteratissimos crebro conveniebant, cum Pragae negotiorum transigendorum causa morabantur.⁵⁷⁾ Hoc autem erant

litterae Silesiacae et Lusatiae Bohemicarum simillimae, quod versuum ad singulos scriptorum genus necnon opusculorum sollemnium e diversis carminibus componendorum consuetudo, quae humanitatis etiam Bohemicae fundamenta fuisse diximus, adeo in illis terris floruerunt, ut nulla fortasse gens exceptis Bohemis inveniri posset, quae eam poesin diligentius persequeretur.⁵⁸⁾ Quibus carminibus edendis in Silesia Vratislavia, in Lusatia Superiore Gorlicium maxime excellebant. Sed aliae etiam fuerunt in his regionibus urbes humanitatis et litterarum studiis insignes, quo in numero civitates ad nostra usque tempora Bohemiae et Moraviae adiunctas, Carnoviam et Opaviam,⁵⁹⁾ merito esse habendas nemo denegabit.⁶⁰⁾

Quae cum ita sint, hoc certe vehementer est admirandum, litteras extremae humanitatis in Moraviae oppidis florentes neque frequentia neque praestantia cum Bohemicis aut Silesiacis aut Lusatiis esse comparandas, nisi forte ea, quibus Germanicas aliquot Bohemiae urbes a studiis illis paululum retardatas esse vidimus, apud Moravos etiam nonnihil momenti habuisse concedamus. Quam tamen quaestionem in aliud tempus reservabimus, siquidem commentationi nostrae iam finis imponendus. Mirabitur fortasse lector me omnia tam paucis absolvisse. Gratus tamen arripui occasionem huiusce opusculi, quantulumcumque est, typis imprimendi. Quodsi quando fieri poterit, ut plura de his rebus in medium proferantur, libenter faciam; si minus, ea saltem, quae hic posui, ad renatas litteras cognoscendas lucis aliquid afferre posse existimabo.

J. MARTINEK

Libri et ephemerides signantur sic: K = Knihopis českých a slovenských tisků, Praha 1939ss. Sequitur numerus. — LF = Listy filologické. Sequitur annus et pagina. — R = Rukověť k humanistickému písemnictví. Sestavil A. Truhlář, doplnil a vydal K. Hrdina. I, Praha 1918. Sequitur pagina [in uncis numerus aut annus]. — ZJKF = Zprávy Jednoty klasičtých filologů. Sequitur annus et pagina.

1. Litteras Crumlovii Bohemorum ipso humanioris aevi initio florentes quominus ab omni parte humanas appellemus, nonnulla obstare videntur. Cf. J. Tržiška, Středověký literární Krumlov, LF 1961, 85ss.

2. Quod Raconae (Rakovník) evenisse iam pridem ostendimus. LF 1958, 102ss.

3. Žatec. De Valentino a Mezirzicz vide J. Truhlář, Humanismus a humanisté, Praha 1894, p. 109. De Nicolao Artemisio R 64. De Venceslao Arpino R 63.

4. Enarratur eius vita in ephemeride Časopis Národního musea appellata (spol., 1960, p. 131), ubi pristina quoque opera de eo scripta laudantur.

5. Cf. J. V. Šimák, Časopis Českého musea 71 (1897), p. 250ss, K. Hrdina, Věstník české akademie věd a umění 28—29 (1919/20), p. 32, ubi reliqua opuscula ad eam rem pertinentia memorantur.

6. B. Ryba, Matouš Collinus a jeho vergiliovská universitní čtení. Pio vati, Sborník prací... k uctění dvoutisícího výročí narození Vergiliova, Praha 1930, p. 103.

7. Litoměřice, Mělník, Rakovník, Žatec, Domažlice, Sušice, Vodňany, Tábor, Čáslav, Kutná Hora, Český Brod, Hradec Králové.

8. Z našich dávnověkých škol, Mělnické listy 5 (1923), n. 1. — 9 (1927) n. 46.

9. Respublica Bohemiae a Paulo Stransky descripta, Lugd. Batavorum 1634, p. 42.

10. Dějiny Pelhřimova III 2, Praha 1954, pp 354—460.

11. Cf. R 333ss (1); K 5368; LF 1957, 83s.

12. Chomutov, Jáchymov; Plzeň; Třeboň, Soběslav.

13. Tabularii universitatis Pragensis codex A 13b passim. Cf. Z. Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách, Praha 1901, p. 163ss.

14. Res ex opusculo, quod est de libris in Lusatia impressis (M. Bohatcová, Humanistické tisky z Lužice, Ostrava 1957, pp. 32—42) manifesta est, etiamsi oppidorum in patria nostra sitorum nomina a ceteris nulla ratione distinguantur.

15. Z. Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. stol., Praha 1901, pp 300ss.

16. Cf. R 145—157.

17. K 1411—1415, 4661s., 4923s., 7181s., J. Jireček, Rukověť II, p. 263ss, alibi.

18. Cf. R 6s., 31s., cet.

19. Quae nisi ita essent, Georgius Galli Chrudimenus profanum libri sui argumentum non excusasset. Cf. Aves chori bini, 1614, f. A 1b.

20. Exemplo sit volumen in K 3281 memoratum, eruditorum Melnicensium studio compositum.

21. Bibliothecae universitatis Olomucensis Inc. 61 118. Cui opusculo hi nostrates carmina gratulandi causa composita inseruerunt: Augustinus Olomucensis, Cristoferus de Waitmyl, Ioannes Schlechta [scriptum erat Slechca]. Cf. H. Rupprich, *Der Briefwechsel des Konrad Celtis*, München 1934, p. 300.

22. Quorum plurimi Matthaei Collini versibus sunt aucti. Cf. R 431—435 [1—8], R 465—469 [1—47]. Nonnulla huc accedent, si R iteratis curis edetur.

23. R 211—224 [1—448], R 493 [1—27]. Addenda: K, passim; J. Volf, *Doplňky k Truhlářově Rukověti, Věstník české akademie věd a umění* 28—29 [1919/20], pp 124ss; LF 1957, 83—89, 211—219. ZJKF 1961, 90ss, cetera.

24. Exemplo esse potest Fasciculus anagrammatum, cuius inscriptio-nem in ZJKF 1961, 37 invenies. Exemplar, quoad scimus, unicum in Biblio-theca Musei nationalis asservatur 57 B 41 [15] signatum.

25. K 3281 (cf. annotationem 20) Bohemicos Venceslai Ssud versus exhibet.

26. R 211—224 [1—448], 300—303 [1—89], 350s.

27. Cf. R 302 [45], 303 [69, 76, 89].

28. R 391 [1607], LF 1960, 327, Bibliothecae Musei nationalis liber 49 C 6, adl. 45.

29. R 238—272; LF 1960, 130, n. 6 et annotatio 13 ibidem; Biblio-thecae Musei nationalis volumen 59 D 61, adl. 16, 18, 19.

30. E. g. R 240s., 251, cet. Cf. K. Beránek, LF 1960, 331s.

31. Bibliothecae Nationalis Vindobonensis cod. 9821, fol. 146a—147b, cf. R. Wolkan, *Böhmens Anteil an der deutschen Literatur des XVI. Jahr-hunderts III*, Prag 1894, p. 128ss. Praeterea LF 1961, 155.

32. *Epigrammatum liber ad Mecoenates et amicos scriptorum auctore Bartolomaeo Cirrino Rochecano, Pragae 1602*. R. non exhibet. Exemplar, quoad scimus, unicum Pragae in bibliotheca monasterii Strahoviensis servatur AC III 56 (adl. 3) signatum.

33. LF 1960, 132.

34. De brevi temporis spatio, intra quod libri imprimebantur, vide *Sborník Krajského vlastivědného musea v Olomouci* 4 [1956/8], p. 268: *De his nuptiis scripsi epithalamium, quod statim intra nuptias est excu-sum. (Verba sunt Simonis Ennii.)*

35. Vide libros in annotationibus 23, 24 memoratos.

36. R 329—332, 333 [1], cet.

37. LF 1959, 119.

38. LF 1960, 129.

39. J. Král, *Recké básnictví humanistické v Čechách až do konce samostatné university Karlovy, Rozpravy filologické, věnované Janu Ge-bauerovi*, v Praze 1898, p. 86ss.

40. LF 1960, supplementi Eunomia appellati p. 71.

41. Cf. opusculum *De turri recens exstructa Suticii a. 1607* Pragae editum (Bibl. univ. Prag. II Fc 35, adl. 3), praeterea *Ἐπιμήδιον scrip-tum a Georgio Cropacio Teplíceno* [Pragae in bibl. mon. Strah., Dobřen-ský 219]. Apud exteros etiam trilingua carminum sollemnium volumina prodire solita liber bibliothecae universitatis Olomucensis 20 950 signa-tus testatur.

42. K 3281.

43. LF 1957, 215; 1960, 327.

44. LF 1960, 130.

45. Ibidem.

46. Singula minorum carminum genera quid sibi velint, vide LF 1960, 130s., annot. 15. Quae paucis tantum ibi tractata alias diligentius persecuturus sum.

47. De Carolide haec potissimum possunt dici, cuius opera praecipua ex epigrammatis aliisque carminibus minoribus constant: R 272—305 (2, 5, 10, 12, 13, 17, 18, 19—23).

48. Quibus rebus, cur ex optimorum exeuntis humanitatis poetarum certamine (R 275 et annotatio 2 ibidem) M. Ioannes Campanus victor evaserit, explicare possumus.

49. Vide poemata Georgii Handschii manu Matthaei Collini correctae (Bibliothecae Nationalis Vindobonensis codex 9821). Cf. etiam Sborník ... musea v Olomouci (1956—58), p. 260s.

50. A. Škarka, Ze zásadů nekatolického tisku s protireformací, Český časopis historický 42 (1936), p. 1ss, 286ss, 484ss.

51. LF 1957, 212.

52. Nonnulla huc spectantia in tabulario Melnicensi publico reperiuntur. Vide LF 1961, 167.

53. Věstník československé akademie věd 70 (1961), p. 682ss, imprimis p. 685.

54. Vide recentissimam litterarum eius temporis historiam: Geschichte der deutschen Literatur, von 1480 bis 1600, Berlin 1960, ubi etiam operum de Germanica humanitate antea vulgatorum tabulas invenies. Cf. praeterea ZJKF 1961, 15ss.

55. Cf. *Propemptica... M. Christophoro Megandro, Lipsiae 1629*. Bibliotheca scholae Cygnaeae (Zwickau, Ratsschulbibliothek) 15, 5, 36, adl. 25. Vide etiam adl. 28 ibidem.

56. Vide LF 1960, 276, imprimis annot. 34.

57. Balthasar Exnerus Hirschbergensis exempli gratia nominandus est, qui multos Bohemos amicitia sibi adiunctos in operibus suis commemorat. Vide Anchoram utriusque vitae (1619), Ethopoeiam Horatianam (1601), cetera.

58. Testimonio sunt multa Silesiacorum volumina, quae in nostris etiam bibliothecis servantur, ut Olomucii in bibliotheca universitatis (e. g. 20 691—20 728).

59. Opava, Krnov.

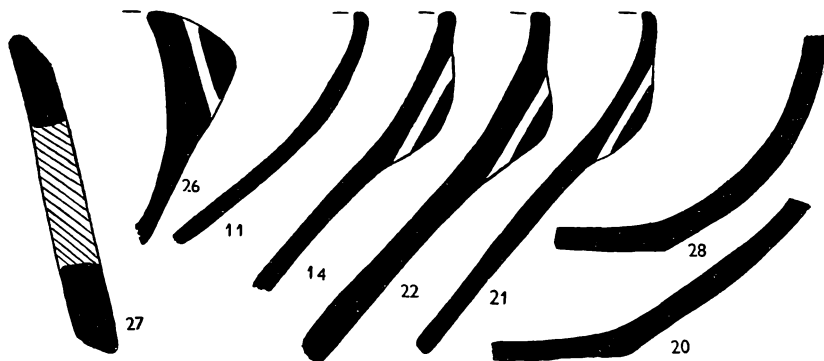
60. Opaviensium et Carnoviensium auctorum poemata in B. Exneri symbolum scripta Anchorae utriusque vitae (vide supra annotationem 57) inserta sunt [p. 90, 95, 103, 120, 159, 177, 186]. Multi praeterea libri impressi ad has civitates pertinent.

Diminská keramika v Praze

V roce 1922 věnovalo řecké ministerstvo vyučování Československu studijní sbírku řecké keramiky, která je od té doby uložena v Ústavu pro klasickou archeologii Karlovy university. Část předmětů byla již publikována nebo aspoň zmíněna v odborné literatuře, ale třicet zlomků neolitické řecké keramiky bylo dosud širší veřejnosti neznámo, i když jde o zcela ojedinělý soubor, který nemá v našich sbírkách obdoby¹). Zlomky patří vesměs kultuře Dimini — období, kdy neolitická malovaná keramika řecká dosáhla výtvarného vrcholu.

Velká většina zlomků pochází z konických misek s lehce prohnutými stěnami a zataženým okrajem,²) pouze tři střepey pocházejí z jiných nádob: zlomek č. 26 se dvěma šňůrovými uchy z bombovité nádoby,³) fragment spodku č. 28, zevnitř nezdobený, z amforovité vázy⁴) a nejzajímavější zlomek č. 27 z tzv. misky na ovoce (*fruit stand*), výřez při pravém okraji je zbytkem kosočtverečného otvoru ve vysoké nožce nádoby.⁵) Zlomky misek mají okraj přetažen pruhem barvy, zevnitř jsou pod ním další 2—3 vodorovné pruhy, pod kterými nasedá vlastní ornament. Šňůrová ucha misek i bombovité nádoby jsou vesměs vodorovná, tj. se svisle provrtaným otvorem, zona ucha bývá klínovitě vymezena dvěma svislými liniemi. Na zlomku č. 26 je zona, vymezující dvojici uch, zdobena skupinkami krátkých vodor. čárek (srov. č. 3). Nejoblíbenějším motivem výzdoby jsou meandrovité obrazce šrafované svisle i podélně, jedním nebo více směry. Spirála se vyskytuje zejména na vnitřní stěně misek (zevně vzácněji) a na zlomku č. 28, pocházejícím z amforovité či džbánkované vázy. Šachovnice se objevuje na vnější stěně misek (zde č. 20); kromě rovnoběžného šrafování se vyskytuje mřížkování, obvykle u spirály (zde č. 11, 20), vzácněji v meandrovitém útvaru (zde č. 3). Kosočtverce jsou běžným motivem na nožkách mis na ovoce (zde č. 27) i jinde, na dalších zlomcích se vyskytl též motiv jedlové větévky a nízká přerušovaná klikatka. Vcelku lze říci, že soubor zahrnuje téměř všechny typické tvary a ornamenty diminské keramiky.

Všechny zlomky patří do kategorie B 3 α 2.⁶⁾ Většina jich je malována čokoládovou barvou na žlutohnědém podkladě bez zřetelného povlaku, u některých se objevuje červenavé zabarvení podkladu, několik střepů (zde č. 20)⁷⁾ pochází z nádob malovaných černě na červeném povlaku. Podrobnější chronologii kultury Dimini vypracoval nedávno V. Milojčić.⁸⁾ Některé z nevyobrazených zlomků⁹⁾ by našly analogii i ve III. stupni Dimini („Otzaki“),¹⁰⁾ ale mají obdoby též v klasické diminské kultuře (IV. stupeň Milojčićův), kam lze zařadit ostatní zlomky naprosto bezpečně.¹¹⁾ Jednotný charakter kolekce nasvědčuje, že zlomky pocházejí z jednoho thessalského naleziště — možná samotného Dimini.

Obr. 1.

Profily zlomků diminské keramiky (velikost asi 3/5). Č. 11, 14, 20—22 z konických misek, č. 26 z bombovitě nádobky, č. 27 z misky na ovoce, č. 28 z amforovitě (džbánkovitě) nádoby.

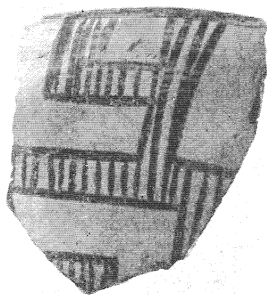
Diminská kultura byla po léta v popředí zájmu pro tzv. diminské stěhování ze střední Evropy, které prý přivedlo do Řecka první Indoevropany. Ještě po druhé světové válce se setkáváme s pracemi, kde se tato domněnka udržuje.¹²⁾ Hlavní důvody této hypotézy byly dva — rozšíření spirály a megara, ze starší doby v Řecku neznámých.

Situace se podstatně změnila, když bylo prokázáno, že megaron je na Předním východě starší než ve střední Evropě,

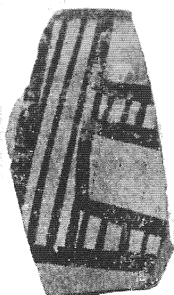

Achita

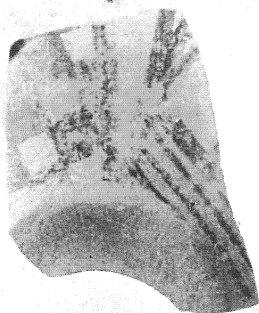
K článku na str. 161

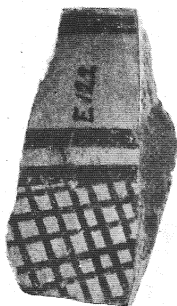
7

11

20

26

28

Zlomky diminské keramiky. Č. 7, 11 a 20 z konických misek, č. 26 z bombovitě nádobky, č. 28 z amforovitě (džbánkovitě) nádobky.

21

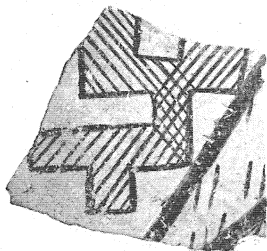
22

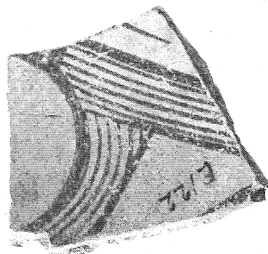
27

22

3

Zlomky dimínské keramiky. Č. 3, 21, 22 z konických misek, č. 27 z misky na ovoce.

kam se rozšířilo až později¹³⁾. V Řecku bylo nedávno zjištěno již v kultuře Sesklo¹⁴⁾ a tento důkaz tedy padl.

Druhým důvodem hypotézy byl Menghinův¹⁵⁾ předpoklad „věčné spirály“ ve střední Evropě s údajnou tradicí ze starší doby kamenné, i když v mezidobí mnoha tisíc let doložena není. Ze střední Evropy se pak prý v neolitu šířila na jih a do Řecka. Podle Milojčiče se objevuje až ve III. stupni kultury Dimini, plynule navazujícím na předchozí vývoj, avšak přenáší se tam z keramiky ryté, která se rozšířila až v této době.¹⁶⁾ Již B. Soudský ukázal, že se motiv spirály šířil do Evropy z Přední Asie¹⁷⁾ a podrobnější znalosti o balkánském neolitu ukázaly, že původ výzdobných prvků, které se objevují v klasičké diminské kultuře, lze najít na jižním Balkáně a že stře-doevropské období¹⁸⁾ lze vhodněji vysvětlit nikoli bezprostředním stykem, ale přejímáním ze společného pramene.¹⁹⁾ Domněnka o diminském stěhování ztratila své oprávnění.

J. BOUZEK

POZNÁMKY

1. Ve starém inventáři jsou uvedeny — s několika dalšími — pod souhrnným číslem E 122, v novém pod čísly 22, 1—30.

2. Cf. Ch. Tsuntas, *Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμνίου καὶ Σέσκλου*, Athény 1908, tab. 9, tab. 20:1.

3. Tsuntas l. c., tab. 21:3, tab. 24:3.

4. Tsuntas l. c., obr. 118, str. 215, srov. V. Milojčič, *Jb. d. Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 6, 1959 [1960], 46, obr. 16:21.

5. K. Grundmann, *Athenische Mitteilungen* 62, 1937, tab. 33; srov. Tsuntas, tab. 10:2, Milojčič l. c., 47, obr. 17:2 a A. J. B. Wace — M. S. Thompson, *Prehistoric Thessaly*, Cambridge 1912, 31, 32.

6. Tsuntas l. c., 209n, Wace-Thompson l. c., 16.

7. Z nezobrazených č. inv. 1, 5, 18, 25 a snad 19, někdy lze obojí způsoby těžko odlišit.

8. Milojčič l. c., str. 14—15, 16—24, obr. 13—17.

9. Č. inv. 5, 19, snad 1.

10. Srov. Milojčič l. c., obr. 16:21, 17:1—2.

11. Srov. Tsuntas l. c., tab. 20—29, Wace-Thompson l. c., str. 46, obr. 22 a tab. I, Grundmann, *AM* 57 (1932), tab. 29, *AM* 62 (1937), tab. 32—3.
 12. Např. B. Schweitzer, *BSA* 46 (1951), 160—7; F. Schachermeyr z území Maďarska [*Dimini und die Bandkeramik*, Wien 1954, 39; *Die ältesten Kulturen Griechenlands*, Stuttgart 1955, 111, *PWRE* XXII—2 [1954], sl. 1372].
 13. Přehled Schachermeyr, *PWRE*, str. 1375n., obr. 4, *Die ältesten Kulturen*, str. 114, pozn. 82.
 14. Milojčić l. c., 12, obr. 2—4.
 15. O. Menghin, *Serta Hoffleriana* 1940, str. 2 násl.
 16. Milojčić l. c., 21n.
 17. B. Soudský, *Obzor prehistorický* XIV (1950), 134, 136n., srov. S. Weinberg, *Relative Chronologies in Old World Archaeology*, Chicago 1954, str. 97.
 18. Srov. Schachermeyr, *Dimini und die Bandkeramik*.
 19. M. V. Garašanin, *AM* 69/70 [1954/55], str. 11; V. Milojčić l. c., 23, srov. týž, *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, 1949, str. 38—39.
-

Antika na světové výstavě poštovních známek v Praze „Praga 1962“

V oddělení tzv. námětových sbírek, doprovázených vysvětlujícími texty, se často objevovala latina u českých i cizích sběratelů. Tak sbírka letů do vesmíru byla označena názvem „Per aspera ad astra“, jiná nesla jméno „Od Ikara ke Gagarinovi“, jiná „od Ikara k tryskovému letadlu“. Četné byly sbírky s tématem olympijských her s náležitým zdůrazněním primátu Řeků v kolekcích známek i v textech k nim. Sběrka dokumentující vývoj loďní dopravy byla nazvána „Navigare necesse est“. Série „Pohádky a báje“ se opírala o řeckou a římskou mytologii, série „Archeologie“ shromáždila obrázky antických památek na známkách, zejména řeckých a italských. Živý zájem vzbudil brněnský vystavovatel tématem „Ovidiovy Proměny“. Uvedl svou sbírku italskou známkou s portrétem básnickým, uzavřel ji obrázkem jeho pomníku na známce rumunské a shromáždil známkový materiál na téma: Myrmidoni — mravenci, Lycaon — vlk, Hecuba — pes, Tithonus — cvrček, Odysseovi druhové — vepři, Lyncus — rys, Periclymenus — orel, Smilax — svlačec aj. Sběrka je ilustrována verši Ovidiovými v českém překladě. Švédský filatelista vystavoval dopis z r. 1643, kde expresní podání je označeno rukopisným „Cito citius citissime“.

Pavel Kucharský

Achita

Palmyrská náhrobní bysta v pražském Náprstkově muzeu, která se zde poprvé uveřejňuje, není jedinou památkou z této oblasti v československých sbírkách. Další ukázky náhrobních reliéfů jsou však pouhé zlomky — zachovaly se z nich vesměs jen hlavy, a navíc má reliéf Náprstkova muzea také nápis, jediný palmyrský nápis u nás vůbec.¹⁾

Bysta je vytesána z místního palmyrského vápence, jehož struktura se blíží mramoru. Základní deska reliéfu, která byla původně osazena v závěru pohřební prostory, měří 52 cm X X 38 cm. Levý roh je ulomen; dále schází větší část pravého předloktí zobrazené ženy; značně otlučen je její obličej, zvláště nos, rovněž schází hlavička dítěte. Vedle toho je na četných místech poškozen povrch kamene. Ve vysokém reliéfu je znázorněna mladá matka, jménem Achita. Je oděna v zřasený chiton, přes hlavu má přehozený plášť, který spadá dopředu přes vlasy. Temeno hlavy je opracováno bez vyznačení detailů; to potvrzuje, že bysta byla zamýšlena pro podhled, jak vyplývá ostatně i z celkového sklonu reliéfu, jenž vystupuje daleko více v horní části. Vlasy zesnulé zdobí čelenka bohaté šperkařské práce, vedle toho má Achita ještě řadu klenotů: náušnice, dva náhrdelníky, sponu a prsteny. Levou rukou přidržuje dítě, které se oběma ručkama opírá o její levý prs, jež Achita obnažila levou rukou. Znázornění kojící matky je na palmyrských bystách vzácné; z téměř tisíce exemplářů je v dostupných reprodukcích jen jeden příklad.²⁾

Na zachované části základní desky reliéfu je v čtyřech řádcích vcelku dobře čitelný nápis, který udává jméno zesnulé, jejího otce a děda a končí standardní formulí. Jeho přepis nepodáváme v původních palmyrských písmenech, ale v obvyklé transkripci:

אחית	Achita
בר[ת] מתבול	dcera Matabola
בר [ז]בידא	syna Zbidova
בבל	Bědal

Jméno *Achita* znamená ‚sestra‘.³⁾ Zde je psáno tak, že koncové *alef* je předsunuto na začátek jména, čímž dochází

k zdvojení tohoto písmene. Připomíná to protreptické *alef*, jež se vyskytuje právě při apelativech — jménech odvozených z příbuzenských vztahů.⁴⁾ *Chet* a *jod* jsou spojeny běžným způsobem. V druhé řádce je nápis hůře čitelný. Koncové *tau* slova *bart*-dcera je samozřejmým doplňkem. Na konci řádky neměl však již kameník dost místa a tak poslední písmena — *wau* a *lamed* vypadají na první pohled jako jediné, a to *tau*. Jméno otce zesnulé by tedy bylo možno číst jako *Matabet*. Prvá složka jména — *Mata-* je doložena i samostatně⁵⁾ a od ní lze prý odvozovat jména koncovkami *bar* či *bet*.⁶⁾ Čtení *Matabol* se však zdá pravděpodobnější; toto jméno je přímo dosvědčeno na zlomku palmyrského sarkofágu v Louvru⁷⁾ a je rovněž známo v názvu kmene *Bene-Matabol*.⁸⁾ Vedle toho se s velkou pravděpodobností dá rovněž číst na další palmyrské bystě.⁹⁾ Přes nepřesnost kameníka se tedy toto čtení zdá správnější i pro naši památku. V třetím řádku zmizelo začáteční *zajin* běžného jména *Zbida*.¹⁰⁾ Závěrečná formule *chabol* na poslední řádce je jasně čitelná.

Vraťme se ještě k reliéfu. Jako ostatní sochařské památky z Palmyry je čistě užitkovou plastikou bez zvláštních uměleckých nároků. Kamenické provedení má slušnou technickou úroveň, ale nikterak nevyniká nad řemeslný průměr. K opracování povrchu používal sochař téměř výlučně dláta. Vrták mu sloužil jen jako technická pomůcka v nevyhnutelných případech, jeho stopy na viditelných částech vesměs zahlazoval. Sotva je rozeznáme mezi prsty levé ruky, zejména pod palcem a v přilehlém záhybu drapérie. Zřetelné závrty zůstaly jen v hlubokých prohlubních, jež vytváří podél krku plášť, přehozený přes hlavu. Stylově charakterizuje práci sochaře schematicismus, běžný v palmyrském sochařství. Projevuje se jak v podání draperie, tak v zjednodušeném členění obličeje. Nejméně zdařile je v tomto směru znázorněna levá ruka. Na první pohled působí bysta silným výrazem, který navozují zvláště zvětšené oči. To je však jen obvyklý postup v sochařství této oblasti. Rozhodně nejde ani o náběh k portrétní určitosti, ale o všeobecný obraz zesnulé mladé matky. Pojednání drapérie i typ obličeje ukazují, jak formálním východiskem palmyrského sochařství je konec konců tradice řeckého umě-

ní. Ovšem tato složka slouží jen jako téměř mechanický vyjadřovací prostředek, v celkovém působení ji zcela překrývají místní prvky. Některé z nich mají velmi starobylou tradici, jako např. znázornění obočí poměrně hlubokým výžlabkem, což je v sochařství Blízkého východu běžné od nejstarších dob. Místním zvyklostem odpovídá také záliba v bohatství šperků, což má jistě zesnulou společensky reprezentovat a místní ráz má také nadnesené zdůraznění výrazu.

Datování památky nemůže vycházet jen ze slohového podání. Podle technických detailů, podle účesu i jiných podrobností a konečně i podle dosti nápadné klasicistní dikce v zjednodušeném podání je zřejmé, že památka pochází z první čtvrti 3. století n. l., jak ukazují nápisně přesně datované analogie.¹¹⁾

J. FREL

POZNÁMKY

1 Památka byla reprodukována v druhém vydání Maškinových *Dějín starověkého Říma* (Praha 1957), str. 505, obr. 167.

2 viz J. B. Chabot, *Choix d'inscriptions de Palmyre*, str. 131, tab. XXIX 5. Podle ústního sdělení prof. H. Ingholta je několik znázornění kojící matky na nepublikovaných palmyrských reliéfech, zvl. z nových nálezů.

3 srov. W. Goldmann, *Die palmyrenischen Personennamen* 29; *RES* 1077; 246, 347.

4 srov. Goldmann l. c. 31.

5 srov. *CIS* II 3930.

6 srov. Goldmann l. c. 32n.

7 viz Chabot l. c. 123, č. 30.

8 srov. *CIS* II 3915.

9 srov. dodatek, který napsal J. Starcki — *Iraq* XI 2 (1949) 185nn. k článku O. Mackay, *The Jewellery of Palmyra*, *tamtéž* 160nn.

10 srov. *CIS* II 3913; možno přepisovat též *Zebida*, srov. H. Ingholt, *Studier over Palmyrensk Skulptur* 48-PS 24. Přepis *Bidā* (*ESE* II 317) není správný.

11 srov. Ingholt l. c. 78n. — PS 47, 48 — tab. XIV 3. 4.

Večer římských dějin

Jednota klasických filologů uspořádala 14. dubna t. r. ve spolupráci s Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská ČSAV a kulturní komisí ZV ROH Ministerstva paliv a energetiky recitační a dramatické pásmo „*Večer římských dějin I*“. Účelem večera bylo podat na literárních ukázkách, vybraných z děl antických i moderních spisovatelů, průřez římskými dějinami od založení Říma do konce republiky. Téma večera bylo náročné, jak po stránce výběru textů a jejich provedení, tak pro autora průvodního slova. Na výběru ukázek a překladech některých textů se podíleli pracovníci Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská, průvodní slovo vypracoval a přednesl doc. dr. J. Česka.

Pro první část pásma byly vybrány ukázky z literárních děl tak, aby podaly obraz římských dějin od založení Říma do punských válek. Z antických autorů to byly převážně ukázky z díla Liviova, které po vylíčení bájného založení města Říma ukázaly římskou statečnost, lásku k vlasti, statečnost římské mládeže i sociální rozpory a boje v nejstarší době římských dějin. Texty z děl antických autorů byly vhodně doplněny ukázkami z děl spisovatelů moderních: *Úvod a založení města Říma* — T. Livius I, 6; M. T. Cicero O státě II, 4 —, *Únos Sabine* — Plutarchos, *Životopis Romulův* —, *Horatiové a Curatiové* — T. Livius I, 24—25; P. Corneille, *Horatius* IV, 4 —, *Mucius Scaevola* — T. Livius II, 12—13 —, *Coriolanus* — T. Livius II, 40; W. Shakespeare, *Coriolanus* IV —, *Secessus lidu a zřízení tribunátu* — T. Livius II, 23.

Druhá část pásma byla věnována době od punských válek do konce republiky. V ní byla na vhodně volených ukázkách objasněna postava

a úloha úhlavního nepřítele Říma, Hannibala, dále úloha bratří Grakchů, Spartaka, Catiliny, Caesara a Bruta: *Punské války* — Bitva u Kann, Polybios III, 115—117; J. S. Machar, Hannibal ante portas; K. Čapek, Archimedova smrt —, *Bratři Grakchové* — Appianos I, 7: Poměry v římském zemědělství; A. Wilbrandt, Grakchus, tribun lidu —, *Spartakus* — Annus Florus II, 8; J. Vrchlický, Spartakus; Claudius Claudianus, *Válka s Góty 154 až 159* —, *Katilínovo spiknutí* — D. Iuvenalis, *Satiry* VIII, 231—244; Sallustius, *Katilínovo spiknutí* 5, 52; M. T. Cicero, *Reč proti Katilínovi I* —, W. Shakespeare, *Julius Caesar III* —, J. S. Machar, *Brutus*. Pásmo vhodně zakončila báseň Horatiova (Epóda 16), v níž básník téměř prorocky předvídá zánik římské říše vinou vnitřních rozporů v římském státě.

I když téma tohoto pásma bylo náročné, podařilo se těm, kdo je s recitačním a dramatickým souborem žáků pražských středních škol nacvičovali, podat nezkraslený pohled na dějiny římského státu, jak jsou podány v dílech autorů antických, i ukázat dědictví antiky v dílech spisovatelů moderních. O zdar večera má velkou zásluhu autor průvodního slova, který ve spojovacím textu k vybraným ukázkám podal výstižný a poučný přehled politického, hospodářského a společenského vývoje římského státu od založení Říma až do konce republiky. Dobrá úroveň večera po stránce režie a dramaturgie byla opět zajištěna spoluprací s divadelní fakultou AMU. Další vývoj a osudy římské říše až do jejího zániku budou tématem pásma na jaře příštího roku. Pro nejbližší dobu (na podzim t. r.) se chystá provedení některé Aristofanovy komedie.

A. Fialová

Zpráva o některých humanistických bohemikách v zahraničních knihovnách

Zahraníční knihovny, zejména německé, chovají řadu děl našich humanistů. Po prohlídce saských a durynských knihoven v červnu r. 1961 [srov. Věstník ČSAV 70 (1961), str. 682 až 686] se koncem r. 1961 přistoupilo k průzkumu fondů berlínské Státní knihovny. Díky nevšední ochotě pracovníků této knihovny bylo možno během krátké doby zjistit nejen bohemika v jejích fondech, nýbrž získat jejím prostřednictvím i zprávy o tiscích v některých jiných zahraničních knihovnách. Tímto způsobem byla zjištěna v řadě evropských knihoven díla našich humanistů, některá známá i z exemplářů našich knihoven, jiná dochovaná pouze v zahraničí, některá dosud úplně neznámá. Všechny knihovny ochotně vyhověly žádosti o zapůjčení potřebných děl a zaslaly nám prostřednictvím pražské Universitní knihovny buď originály žádaných tisků nebo mikrofilmy. Z tisků, které se nedochovaly v našich knihovnách, a z těch, které nebyly dosud známé, byly pořízeny fotokopie, které obohatily fotografickou sbírku Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská [srov. Zprávy JKF 4 (1962), str. 52 až 54]. O několika z nově zjištěných tisků zde podáváme zprávu.

Zajímavý konvolut humanistických tisků chová Universitní knihovna ve Vratislavi. Jde o soubor 11 tisků, pocházející pravděpodobně z majetku Matouše Collina z Chotěřiny, jak lze soudit z vlastnoručních dedikací autorů jednotlivých tisků, jimiž připisují svá dílka Collinovi. Dedikace chybí pouze na dvou tiscích, z nichž jeden — známý *Catalogus academiaram* — obsahuje Collinovy verše. Tisky, svázané v tomto konvolutu, pocházejí z let 1546—1554. Nejvíce nás z nich zajímá dosud nevyužitě dílko Tomáše Mitise, vydané v Praze r. 1552 pod názvem *Epicedion . . . Viti Zitaviensis*. Mitis jím uctil památku českobrodského měšfana a významného člena tamějšího literátského bratrstva, Víta Žitavského, zemřelého v prosinci roku 1551. Věnoval mu 14 básní, z nichž nejdelší má přes 200 veršů. Verše obsahují zajímavé biografické údaje o zemřelém. Průvodní báseň sbírky, otištěnou na titulním listě, napsal Collinus, který připojil k Mitisovým skladbám i svůj krátký epitaf

na Vítovu smrt. Zajímavé jsou i ostatní básně, vydané Mitisem v tomto tisku. Je to epitaf Adama Caroli, rady císaře Ferdinanda I., báseň k uctění památky básníkovy otce, nymburského měšťana Jana Mitise, který se nedožil básnických úspěchů svého syna. Zajímavé biografické údaje obsahuje i báseň o zavraždění M. Zikmunda z Helfemberka, epitaf mladého, nadaného básníka M. Martina Hannona i báseň, připomínající předčasnou smrt Mitisova krajana, witemberského studenta Václava Šikia z Nymburka.

Ve vratslavské Universitní knihovně se dochovalo i doposud neznámé dílko Mitisova přítele Šimona Proxena. Vyšlo za Proxena studijního pobytu ve Wittemberku v r. 1554 pod názvem *Allegoria petrae deserti*. Svým obsahem — veršovaným zpracováním starozákonního příběhu a básnickou parafází žalmu — se řadí k obvyklému námětu německých i našich lutersky smýšlejících humanistů, jež si Proxenus v prvním období své básnické tvorby velmi oblíbil. Dílko nabývá významu tím, že je nejstarší Proxenovou prací, kterou zatím známe.

V knihovně v Marburku se chová jediný dosud známý exemplář práce česko-latinského spisovatele Bartoloměje Havlíka z Varvažova (1552—1610), nazvané *Epithalamion acrostichum in honorem . . . Basilii Sophini Bytesseni*. Pro posouzení vývoje Havlíkovy básnické tvorby má obdobný význam jako Proxena *Allegoria* pro studium díla tohoto humanisty. Je totiž rovněž nejstarší dosud známou prací svého autora. Vyšla r. 1574, rok předtím, než Havlík dosáhl bakalářského gradu. Důležitosti nabývá i svými biografickými údaji. Sophinus, do svého sňatku školní správce v Rokycanech, se stal Havlíkovým švagrem. K Havlíkovým veršům připojili své blahopřejné básně Bernard Sturm, radní písař jihlavský, Tomáš Mitis a Jiří Cropacius Teplický.

Havlíkův současník, známý a plodný básník David Crinitus, psal svá díla rovněž česky i latinsky. Příkladem jeho česko-latinských prací může být dílko *Hortulus animae*. Knihopis (č. 1646) zaznamenává vydání z r. 1598. Poměrně rozsáhlé dílo se dělí ve dvě části. K druhému dílu je připojena jako samostatná část práce *Pietatis puerilis initia*, zakončená

chronogramem 1578. Chronogram naznačuje, že vydání Initií, zaznamenané v Knihopisu, není vydání první. Správnost této domněnky potvrzuje tisk vídeňské Národní knihovny, který je jediným dosud známým exemplářem 1. vydání Crinitova dílka. Vyšlo u Jiřího Nigrina v Praze r. 1578. Letopočet, uvedený na titulním listě, potvrzuje správnost chronogramu, otištěného na konci dílka, který byl ponechán beze změny i u vydání z r. 1598. *Initia* byla asi prací oblíbenou a hojně užívanou, jak ukazuje vzácný výskyt prvního vydání. Typograficky se obě vydání liší, obsahem se shodují až na jedinou výjimku: Veršovaná dedikace, jíž připisuje Crinitus své dílko dvěma chlapcům, Janu Malinovskému a Pavlu Gryllovi, vyšla ve 2. vydání bez českého překladu, u 1. vydání je připojen český překlad, který je dobrým příkladem toho, jak naši humanisté obtížně vyjadřovali své myšlenky v českých verších. Je zajímavý i českými názvy dětských zábav 16. století: ... z rodu Gryllového pošlý Pavlíčku / a z kmene Malinového Janíčku / ... Teď máte krmičky své, také hříčky, / kvítí rozličné a drahé perličky, / obrázky milostné, též i preclíčky, / sloupečky, lilium, krásné hvězdičky / ... Když se nezdárná mládež zaneprázdní / daremnými hříčkami do ustání / prakem, šamrhou, míčem neb kulkami / udičkou, skoky anebo střelami ...

Pro důkladnější poznání styků našich humanistů s proslulým vratislavským lékařem a básníkem Kašparem Cunradem (1571—1633) je důležitý tisk, který známe zatím jen z exempláře berlínské Státní knihovny. Jde o sborník krátkých i delších skladeb, jejichž námětem je básnické vyjádření a rozvedení Cunradova hesla *Domini est salus*. Obsahem jsou to tedy verše málo významné, nabývají však důležitosti tím, že u jména každého autora je uvedeno jeho povolání a přesné datum a místo vzniku básně (např.: *Nicolaus Pelargus P. L.* (=poeta laureatus) *imperialis, notarius publ., civis et translator in cancellaria Antiquae Urbis Pragensis. Praga 30. Maii a. 1603; Paulus Crummius Iglaviensis, reipub. Oppaviensis notarius. Olsnae tum illustris. ducum Munsterberg. praeceptor. IV. Eid. August. a. 1606*. Zvláště nás zajímají záznamy o pobytu našich exulantů v cizině po bitvě na Bílé hoře (např. *Simon Partlicius von Spitzberg Marcomannus, Ph. et M. D., mathe-*

maticus, P. L. caes., Erfurti 25. Mart. 1625). Při velkém množství básní, obsažených v tomto sborníku, získáváme pro řadu autorů cenné údaje. Tisk má 10 oddílů, označených nadpisy *In Casparis Cunradi lemma symbolicum „Domini est salus“ centuria I—X*. Zvláštní titulní list tisk nemá. Impressum na konci tisku uvádí, že vyšel r. 1625, letopočet je však nesprávný, neboť tisk obsahuje i básně, vzniklé po tomto roce. Verše českých a slovenských autorů, které jsou v něm zařazeny, pocházejí z let 1599—1627. Je tu zastoupeno přes 50 našich humanistů, někteří z nich několika básněmi. Je mezi nimi Jan Bocatius, Matyáš Borbonius, Jan Campanus, Jiří Carolides, Jan Jessenius, Pavel z Jizbice a jiní. Tisk je součástí konvolutu, který obsahuje až na jedinou výjimku vesměs díla Cunradova. Přivázán je k nim pozdní tisk z r. 1642, mající název Wenc. Scherffers Winterlieder. Zmiňujeme se o něm proto, že obsahuje mj. německý překlad latinského díla českého humanisty Jana Chorinna *De quarta parte anni et eius occupationibus*.

Z několika uvedených příkladů je zřejmé, že fondy zahraničních knihoven mohou přispět k prohloubení znalosti naší latinsky psané humanistické literatury. Pracovníkům berlínské Státní knihovny patří upřímný dík za umožnění tohoto průzkumu, který jistě přinese další cenné výsledky.

D. MARTÍNKOVÁ

● rozsahu knihovny Matyáše Korvína

Málo humanistických knížecích knihoven vzbudilo v badatelských kruzích tolik pozornosti jako slavná sbírka uherského krále Matyáše Korvína. Nejen proto, že tato knihovna a s ní i většina pramenů k jejím dějinám byly za tureckých vpádů, postrachu celé Evropy, tak tragicky zničeny a tím se otevřelo badatelské fantazii neohraničené pole, ale také proto, že korvínská knihovna byla v 15. století nejdůležitější humanistickou knižní sbírkou na sever od Alp. Svým bohatým obsahem a nádherou svých kodexů přitahovala silně jak své současníky, tak i učence pozdějších generací.

Je tomu téměř tři sta let, co vyšlo první historické pojednání o korvínské knihovně z pera Julia Pflugka.¹⁾ Od té doby narostla bibliografie literatury, která se jí zabývá, na celý svazek.²⁾ Přesto však zde ještě dnes v mnoha směrech jenom tápeme a některým důležitým problémům byla věnována pozornost teprve v posledních letech.³⁾

Mezi tyto zcela nevyřešené problémy patří i otázka: jak velká byla korvínská knihovna? Dosavadní odhady kolísají mezi počtem 50 000 a 400 svazků.

1. Rozdílné názory na rozsah knihovny

Ve spise Lomeierově⁴⁾ se roku 1669 poprvé vynořuje tvrzení, že knihovna krále Matyáše měla více nežli 50 000 svazků. Toto pohádkové číslo se drželo v literatuře po dvě staletí a začalo klesat teprve v druhé polovině minulého století, kdy maďarští badatelé začli důkladněji rekapitulovat dějiny korvínské knihovny, prozkoumávat zbytky jejího knižního fondu a všímat si údajů o jiných knihovnách humanistického věku. F. Rómer poukázal r. 1870 na to, že je nemyslitelná představa, že by na hradě v Budíně byly místnosti knihovny tak prostorné, že by v nich bylo mohlo být rozloženo po pultech 50 000 svazků — v 15. století nebyly ještě knihy stavěny na regály.⁵⁾ Pět tisíc svazků pokládal za pravděpodobnější. Rómerův vrstevník Ipolyi pomýšlel na 8 000 až 10 000 svazků.⁶⁾ Koncem 19. století učinil J. Csontos, jeden z největších korvínských badatelů starší generace, po důklad-

ném zvážení okolností pokus a došel tak k číslu 16 000 svazků.⁷⁾ Téměř současně odhadl jiný dobrý znalec hunyadiovské doby, Franknoi, úhrnný počet na 1 000—3 000 svazků.⁸⁾ V základním díle „Bibliotheca Corvina“, které sepsali r. 1927 tehdejší nejlepší odborníci, čteme už, že v korvínské knihovně mohlo být asi kolem půl tisíce svazků.

Také u zahraničních badatelů probíhal podobný restriktivní proces. R. 1859 psal ještě Edwards ve svých velkých Dějinách knihoven⁹⁾ o více než 50 000 svazcích, a o čtyřicet let později tvrdí Müntz,¹⁰⁾ že korvínská knihovna obsahovala jen 400 svazků. Nynější odhad zahraniční literatury se bez přesnějších průzkumů pohybuje kolem 1 000—3 000 svazků. Není tedy divu, že E. Hoffmannová r. 1940 tak pesimisticky napsala: „... *weder der Vergleich mit den zeitgenössischen Bibliotheken, noch die Aufzeichnungen der Augenzeugen berechtigen uns auch nur annähernd darüber Meinung zu äussern.*“¹¹⁾

Přesto se nelze vzdát pokusů o vyřešení tohoto problému, neboť právě nehorázné rozdíly mezi rozličnými odhady ukazují, jak je tato otázka důležitá. Může být něco důležitějšího nežli dovědět se, zdali naše knihovna byla obrovskou sbírkou, která mnohonásobně přesahovala všechny ostatní tehdejší knihovny, anebo zda to byla sbírka jen zcela průměrná, významná toliko v svých místních poměrech? Zkusil jsem přiblížit se rozluštění této otázky komplexním mnohostranným rozbořem a předložím jej veřejnosti v obsáhlejší práci; nežli bude uveřejněna, nastíním zde stručně hlavní rysy svého průzkumu a jeho výsledky.

2. Autentické prameny z doby trvání knihovny

Je politováníhodné, že máme tak málo popisů korvínské knihovny z doby Matyášovy. Z péra současníků máme k dispozici jen několik řádků italského humanisty Ransana, který pobyl kratší čas v Budíně, a potom dlouhý veršovaný popis knihovny od Florentána Nalda Naldiho. V pozdravné Ransanově řeči ke králi (1488) čteme: „*Audivi praeterea superioribus diebus, dum Viennam versus iter ad te feceram, constitui nunc a te bibliothecam ingentem omni ex parte eximie, miri-*

*ficeque ornatam, in quam — aiunt — multa milia codicum non vilis neque contempnendi praetii id est qui sint perpulchri exarati libri intus et extra te velle et iam caepisse congregere.*¹²⁾ Tato věta se obyčejně vykládala tak, jako by Ransanus říkal, že knihovna se skládá z mnoha tisíců knih. Je to však nesprávný výklad. Ransanus říká jenom, že král má v úmyslu shromáždit mnohotisícovou knihovnu a že tento podnik je už v proudu. Ony tisíce svazků jsou tedy budoucím cílem, a také výraz „multa milia“ je velmi neurčitý — nehledíc k tomu, že Ransanus dodává „aiunt“ — a v té době tedy knihovnu ještě neviděl.

Naldiho dílo „*De laudibus augustae bibliothecae*“ je velmi cenný pramen informací o zařízení knihovny a o nejvýznamnějších autorech, které lze v knižní sbírce nalézt, avšak o velikosti knihovny se vyjadřuje jenom s humanistickou emfází:

*„Tot, Corvine, tibi iam collegisse videris
auctores domi, (iam) tot habes, tot ubique parantur,
totque loci varii varios aliunde ministrant
scriptorum libros, ut iam tibi plura supersint
a multis olim conscripta volumina, soli
quam Graii tenuere prius, populique Latini.“*¹³⁾

Z doby úpadku knihovny po Matyášově smrti máme jen jediný pramen, který se dotýká přibližného počtu knih: Pierre Choque, který přišel do Budína (1502) jako štítonoš v průvodu královny Anny, manželky Vladislava II., píše: „*Aussy y a grande et belle Librairie jusque au nombre de troys ou quatre cens livres.*“¹⁴⁾ Choque nebyl knihovník, ba ani humanisticky vzdělaný muž — a množství knih, které jsou vyloženy na četných pultech ve dvou sálech, neodhadne ani odborník na pohled snadno. Nelze zapomínat ani na to, že nemohl vidět velkou část, snad většinu, kodexů, které byly — jak víme od Naldiho — umístěny ve skříních pod pulty. A víme i to, že roku 1502 už v knihovně, s níž se zacházelo lehkovázně, mnoho kodexů chybělo.

Závěrem můžeme na základě pramenů říci, že nemohlo běžet o mnohatisícový počet kodexů, ale že právě tak nesprávný byl by odhad na pouhých 400—500 svazků.

3. Prameny z 16. a 17. století

Až do poslední doby nebyla vyřešena otázka, kdy byla korvínská knihovna zničena. Důvodem této nejistoty byl určitý rozpor mezi příslušnými prameny 16. a 17. století. Prameny z poloviny 16. století udávají jednomyslně, že knihovna byla zničena roku 1526 nebo o něco později (do r. 1541) Turky. Někteří cestovatelé z konce 16. století mluví o tom, že tuto knihovnu v Budíně viděli, avšak o knihách neříkají nic. Mluví tedy pouze o bývalých místnostech knihovny, avšak nikoli o knižních fondech, které v nich tehdy už nebyly. V 17. století se však má všeobecně zato, že celá knihovna krále Matyáše anebo její většina na královském hradě ještě uložena je. Po mnohých překážkách bylo r. 1666 povoleno císařskému knihovníku Lambeckovi, aby si zběžně prohlédl tyto knihy a vzal si ze špinavé haldy tři svazky s sebou do Vídně. Roku 1686, když byl Budín osvobozen od Turků, byly zbytky těchto knih, pokud byly vůbec ještě k potřebě, zběžně zcatalogizovány a dopraveny do vídeňské knihovny. Tento katalog vydal Pflugk roku 1688 tiskem.

Zmíněný rozpor mezi prameny jsem se pokusil vysvětlit ve zvláštním článku,¹⁵⁾ a to tak, že budínská královská knihovna byla roku 1526 skutečně zničena a odvečena do Konstantinopole, takže knihy, které bylo r. 1666 a 1686 stále ještě vidět na budínském hradě, nebyly zbytky knihovny korvínské, nýbrž knihovny bratrstva kněží královské kaple (*Capella regia*), již založil král Matyáš. Hlavní důkaz o tom podává detailní průzkum Plugkova katalogu a jeho srovnání s tituly dochovaných korvínských kodexů. Tyto dvě sbírky jsou tak diametrálně rozdílné, že knihy nalezené r. 1686 (většinou teologického obsahu) naprosto nemohly být součástí Korvínovy knihovny. Jiný významný důkaz k mému tvrzení je skutečnost, že ani jedna z knih, které byly v 17. století z Budína odneseny jednotlivci, většinou osvobozenými zajatci, nemá ani uvnitř ani na vazbě králův znak. Z počtu knih zjištěných roku 1686 v Budíně nelze tedy činit žádné závěry o velikosti bývalé královské knihovny.

4. Závěry učiněné vzhledem k rozměrům místností knihovny

Byla by to dobrá pomoc pro naše úvahy, kdyby se byly zachovaly alespoň místnosti, v nichž byla královská knihovna uložena; mohli bychom stanovit alespoň horní hranici pro množství fondů, které v nich vůbec mohly být uskladněny při způsobu obvyklém v 15. století. Bohužel byl královský hrad v Budíně při dobývání r. 1686 zničen. Ani při vykopávkách podnikaných v posledních letech nedalo se téměř nic najít (a knihovna byla umístěna v prvním poschodí!). Přece však můžeme usuzovat podle základních rozměrů půdorysu budovy, že na předpokládané prostoře nemohlo být více místností nežli jedna o délce 8—10 metrů a druhá o délce 5 nebo 6 metrů. Z popisu Nalda Naldiho víme také to, že police nebo pulty stály jenom podle stěn. Jisté je i to, že v 15. století knihy na pultech nestály, nýbrž vertikálně ležely. Za těchto okolností mohlo být v oněch dvou místnostech na pultech chováno nikoli mnoho tisíc, nýbrž jen několik set knih. K tomu však přistupuje velké množství knih, které — jak praví Naldus — *in tabulatis superioribus prae multitudine locum non haberent*, a proto byly uloženy ve skříních pod pulty. A tak můžeme říci, že v místnostech knihovny nemohlo být uloženo více nežli 2 000—3 000 svazků.

5. Analogie s jinými soudobými knihovnami

Dva hlavní typy knihoven ve věku kodexů byly knihovna klášterní a knihovna humanistická. Oboje byly vzhledem k nynějším pojmům sbírkami jen nepatrnými. Dokud se masově nerozšířily knihy tištěné, byly i sbírky obsahující 1 000 až 2 000 svazků vzácností. Ale i z toho můžeme vidět, že údaj o 50 000 svazcích korvínské knihovny nemohl mít původ v soudobém podání, nýbrž že pochází ze století, v němž byla knižní produkce už mnohem větší. Klášterních knihoven nelze zde použít k srovnání, protože tyto knihovny se většinou tvořily po staletí. Analogií ke Korvínově knihovně jsou knihovny italských vládců-humanistů. Celkem vzato byly tyto knihovny dílem jednotlivých osobností, nanejvýš dvou nebo tří generací, a po zakladatelově smrti se rychle rozpadaly.

Údaje o nich poskytují takovýto obraz: Knihovna Filippa Marie Viscontioho obsahovala r. 1426 988 rukopisů, pak v ní nastal úpadek, neboť jeho nástupce Francesco Sforza měl roku 1459 jenom 824 kodexů. Přírůstek v následujících 10 letech byl 126 svazků.¹⁶⁾ — V knihovně ferrarské bylo roku 1436 všeho všudy 274 děl. V době svého vrcholného rozkvětu, za Ercola I., dosáhla počtu 700,¹⁷⁾ celkový přírůstek za 60 let byl tedy pouze asi 430 svazků. — Mnohem více a rychleji se vyvinula sbírka Federiga de Montefeltre, vévody urbinského, který měl r. 1482 více než 1120 svazků.¹⁸⁾ — V rodinné knihovně Medicejských bylo r. 1456 158 svazků.¹⁹⁾ Podle tvrzení Bartolomea della Fonte usiloval Lorenzo il Magnifico následovat příkladu krále Matyáše a vybudovat knihovnu latinsko-řeckou.²⁰⁾ Jeho knihovna vyrostla rychle. Jenom Jan Laskaris přivezl pro ni z Řecka 200 řeckých kodexů; ale přesto vypočítává její katalog z r. 1495 pouze 1017 děl,²¹⁾ — po určitých ztrátách za florentských nepokojů. — Nade všechny italské knihovny vyniká knihovna vatikánská. Tuto knihovnu charakterizuje rychlé tempo jejích přírůstků. Vlastní zakladatel knihovny, papež Mikuláš V., zdědil r. 1443 od svých předchůdců pouhých 350 svazků a v osmi letech dokázal rozmnožit fondy knihovny na 1209 svazků; roční přírůstek byl tedy více než 100 kusů. Roku 1475 měla knihovna 2 257 svazků, roku 1481 měla 3 499 svazků.²²⁾ Průměrný přírůstek v posledních šesti letech činil tedy ročně 162. — Není možno uvěřit, že by knihovna krále Matyáše byla mohla soustavně konkurovat s takovým přírůstkem. Lze však klidně prohlásit, že korrvínská knihovna nezůstávala pozadu za knihovnami italských vládců — sice by byl obdiv jejích současníků bezdůvodný.

Podle těchto analogií můžeme tedy mít zato, že rozsah korrvínské knihovny byl více než 1 000, ale méně než 3 500 svazků.

6. Etapy v růstu knihovny

S ohledem na možnosti jejího vývoje pokusím se nyní přiblížit se problému, v jaké míře mohla králova knihovna v rozličných etapách vzrůstat.

Pro velikost knihovny není bez významu, o jakou prehistorii se může opírat. Nějakou zvláštní uherskou královskou knihovnu nemůžeme předpokládat před dobou Ludvíka Velikého (1342—1382). Ludvík byl první uherský král, z jehož osobní pozůstalosti jsou už známy kodexy ke čtení. Je možné, že z této, pravděpodobně malé sbírky se dochovaly nějaké kusy až do časů krále Matyáše. V době císaře a krále Zikmunda byl do Budína důležitým centrem, avšak Zikmund nebyl žádný sběratel ani bibliofil, jako byl jeho bratr Václav. Knihy Václavovy zdědil sice Zikmund a po něm Albrecht Habsburský a Ladislav V. (Pohrobek), avšak zdali tyto knihy byly v Uhrách v době nastoupení Matyášova, není známo. Ladislavův poručník, císař Fridrich III., je totiž odvezl do Rakous; máme údaje o tom, že Ladislav žádal tyto knihy od Fridricha nazpátek,²³⁾ ale s jakým výsledkem, o tom zprávy nejsou. Známe jenom dva kodexy, v nichž je znak Václavův přemalován znakem Matyášovým, nějaké knihy z této sbírky se tedy do Budína vrátit musily, avšak většina jich zůstala pravděpodobně v majetku Habsburků.

Také otec krále Matyáše, Jan Hunyadi, se zajímal o humanismus, jeho synovi se dostalo humanistického vzdělání, a proto měl v majetku knihy jistě už v svém mládí. Je však přece jen nepravděpodobné, že Matyáš našel v Budíně, respektive měl v majetku více nežli 100 knih v té době, kdy byl zvolen králem. Knižní sbírka jeho předků mohla tedy mít pro utváření korvínské knihovny jen nepatrný význam.

První etapu vývoje knihovny můžeme počítat do r. 1472. Z r. 1464 známe dílo, které bylo králi Matyášovi věnováno italským humanistou; ale určité stopy systematického sbírání knih se projevují teprve od r. 1467. V té době se Matyáš přiklání těsněji k evropské politice. Králův znak v kodexech — jistá známka záměrného sběratelství — obsahuje ve většině případů také znak český a pochází tedy z doby po roce 1469. Od r. 1467 máme údaje, že pro Matyáše pracují florentští písaři. Toto spojení s Florencií zůstává pak nadále pro korvínskou knihovnu charakteristické. Objednávky kodexů z Florencie a opisování kodexů v Budíně mohly však — analogicky s pomalým růstem italských knihoven — rozmnožit královu

knihovnu ne více než o 10 až 20 kusů ročně, tedy do roku 1472 asi o 100—150 svazků. Předpokládáme-li, že Matyáš využíval plně domácích možností k získání knih — a můžeme to předpokládat podle dopisu, který psal Janus Pannonius knihovníku Galeottimu — mohl získat navíc ještě 100 kodexů a jeho knihovna mohla mít v letech 1471—1472 na 300—350 svazků. Roku 1472, po smrti arcibiskupa Jana Vitéze a básníka-humanisty Januse Pannonia, zabavil král pravděpodobně, z titulu jejich spiknutí proti němu, část jejich knihoven (značný počet dochovaných korvínských kodexů obsahuje přípisky Vitězovy a několik knih jeho znak). Jestliže král získal takto ještě 200 až 300 knih, stala se jeho knihovna se svými 500 až 600 svazky rázem dost významnou sbírkou.

Druhá etapa nastává mezi roky 1473 a 1484. V prvních letech se růst knihovny zastavil. Spiknutí Vitéze a Januse Pannonia odvrátilo krále na čas od humanismu. Sňatek s Beatricí Aragonskou měl pak pro další vývoj knihovny veliký význam. Nikoli pro osobní podporu nebo účast královninu, nýbrž pro změnu celého životního stylu v Budíně a pro stále silnější konexe italské — a to charakteristicky i nadále florentské a ne neapolské. Předpokládáme-li, že se v letech 1473—1484 zvedlo tempo ročního přírůstku z minima pěti až na padesát, mohla se knihovna do konce této etapy rozrůst o 250—300 nových kodexů. Rovněž v této době mohlo dojít k získání knih z Řecka, které činilo korvínskou knihovnu v očích současníků tak vzácnou. Vzpomeneme-li, jak Laskaris podobně získal knihy pro knihovnu mediceskou, můžeme i v našem případě klidně počítat s 200 řeckých kodexů. V roce 1484 mohla tedy korvínská knihovna mít asi 1 000—1 100 kodexů.

Vrcholem vývoje knihovny i celé vlády Matyášovy je poslední jeho pět let, 1485—1490, která sahají od dobytí Vídně až do královy smrti. Dobytí Vídně dává knihovně nový obrat. Ne proto, že by rakouská kultura byla měla povzbudivý účinek na korvínský humanismus — uherský humanismus vynikal v této době vysoko nad vídeňský — nýbrž proto, že dochází opět k nové změně v králově životním stylu, neboť se teď cítí blíže svému kýženému cíli, římskoněmecké císařské koruně. Jeho kodexy z této doby jsou nejhonosnější, královy a krá-

lovniny znaky, emblémy a portréty zdobí nádherné kodexy florentských (Attavante aj.) a budínských dílen. Pro krále se teď píše a iluminuje s vynaložením všech sil, aby jeho knihovna dospěla co nejdříve k dokonalosti. I při nejmohutnějším přírůstku nelze ovšem počítat s více než 150 svazky ročně. V posledních pěti letech mohla se tedy knihovna rozmnožit o 500 až 600 nových kodexů a jejich úhrn mohl v době královny smrti dosáhnout počtu asi 1 600. K tomu je nutno přičíst tištěné knihy. Ty zaujímaly podřadné místo jak v knihovnách italských vládců, tak i v korvínské. Nebude asi mylný předpoklad, že v ní mohlo být 300—400 tištěných knih. Měla tedy dohromady 1 900—2 000 rukopisných kodexů a tisků. Nemálo knih bylo tehdy také ještě v práci, v Budíně i ve Florencii, snad na 200 kusů, a z těch se dostaly do královské knihovny jenom ty, které byly dokončeny v Budíně v prvních letech vlády Vladislava II., kdežto florentské zůstaly ve Florencii; nový král neměl nikdy dost peněz, aby mohl vyplatit tolik drahých děl. Jednání, o kterých se dovídáme, zůstala patrně bezvýsledná.

Korvínská knihovna měla tedy na vrcholném bodu svého trvání asi 2 000 svazků. Krom toho lze odhadnout, že královna Beatrix měla ve své zvláštní sbírce 50—100 knih. K bohoslužebným účelům mohlo být také 50 nádherných liturgických knih v královské hradní kapli, a zmíněné kněžské bratrstvo mohlo mít 800—1 000 většinou tištěných prostších knih. Celkem se tedy chovalo kolem roku 1490 na královském hradě v Budíně na 3 000 knih.

(V tomto článku není pochopitelně místo na uveřejnění kritického katalogu korvínské knihovny, který jsem sestavil, a v němž jsou zachyceny dochované kodexy autentické, pravděpodobné i pochybné korvínské provenience, jakož i údaje o autorech a dílech, která tam podle dochovaných údajů bylo možno nalézt, nebo která v ní můžeme z dobrých důvodů předpokládat. Výsledná data tohoto katalogu posilují závěry, k nimž jsem došel a které zde podávám.)

1. Julius Pflugk, *Epistola ad Vitum a Seckendorf praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*, Jenae 1688.
2. Klára Zolnai - József Fitz, *Bibliographia bibliothecae regis Mathiae Corvini*, Budapest 1942.
3. Klára Csapodiné Gárdonyi, Mátyás király könyvtárának scriptorai. *Magyar Könyvszemle* 1958, 327—343.
4. Johannes Lomeier, *De bibliothecis liber singularis*, Zutphaniae 1669.
5. *Archaeologiai Értesítő* 1870, 163—164.
6. *Magyar Könyvszemle* 1878, 118—120.
7. Korvina, *Beilage des „Pallas Nagy Lexikona“*, 10. Melléklet.
8. Vilmos Franknoi, *A Hunyadiak és a Jagellók kora, A magyar nemzet története, szerkeszti Szilágyi Sándor, IV.*, Budapest 1896, 536.
9. Edward Edwards, *Memoirs of libraries, I.*, London 1859, 394.
10. Eugène Müntz, *La bibliothèque de Mathias Corvin*, *Bulletin du Bibliophile* 1899, 257—264.
11. Edit Hoffmann, *Mátyás király könyvtára, Mátyás király emlékkönyv, II.*, Budapest 1940, 253.
12. Eugenius Ábel - Stephanus Hegedüs, *Analecta nova*, Budapest 1903, 432.
13. Jenő Ábel, *Olaszországi XV. századbéli íróknak Mátyás királyt dicsőítő művei, Iromdalomtörténeti emlékek, II.*, Budapest 1890, 268.
14. Henrik Marczali, *Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból, Magyar Történelmi Tár XXIII*, 97—113.
15. Csaba Csapodi, *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?*, *Magyar Könyvszemle* 1961, 399—421 (s francouzským resumé).
16. Elisabeth Pellegrin, *La bibliothèque des Visconti et de Sforza ducs de Milan au XVe siècle*, Paris 1955.
17. Domenico Fava, *La Biblioteca Estense nel suo sviluppo storico*, Modena 1925.
18. Aloys Bömer — Hans Widmann, *Von der Renaissance bis zum Beginn der Aufklärung*, in *Milkau, Handbuch der Bibliothekswissenschaft*, 2. Aufl., Bd III/1, Wiesbaden 1953, 521, 526—527.
19. Enea Piccolomini, *Ricerche intorno alle condizioni e alle vicende della libreria Medicea privata*, *Archivio Storico Italiano* 21, 1875, p. 107—112.
20. Bartholomaeus Fontius, *Epistolarum libri*, ed. Lad. Juhász, Budapestini 1931, 36.
21. Enea Piccolomini, *Inventario della Libreria Medicea Privata compiuto nel 1495*, *Archivio Storico Italiano* 20, 1874, 51—94.
22. Bömer - Widmann l. c., 520, 526, 527.
23. Theodor Gottlieb, *Die Ambraser Handschriften, 1. Büchersammlung Kaiser Maximilians I.*, Leipzig 1900, 5.

Dopisy **Otmara Vaňorného** **Josefu Dvořákovi**

O. Vaňorný, který se narodil v Rychnově nad Kněžnou na Láni jako syn chudého obuvníka, studoval na rychnovském starém gymnasiu a maturoval na něm s vyznamenáním r. 1879, měl k svému rodišti, kde je uložen i jeho popel s nápisem *Exegi monumentum aere perennius*, po celý život vroucí vztahy a Rychnov je opětoval, např. oslavnými akademii, postavením busty v zahradě vyhořelého starého gymnasia, dnešním rychnovským Slavíně, a dosud živými osobními vzpomínkami na velkého vykladače klasických autorů.

V pozůstalosti klasického filologa dr. Josefa Dvořáka, dlouholetého rychnovského profesora, umučeného r. 1942 nacisty v Osvětimi, se zachovaly čtyři dopisy O. Vaňorného z let 1935—1936; prvé tři jsou adresovány J. Dvořákovi a čtvrtý rychnovskému profesorskému sboru. Dopisy představují Vaňorného jako neúměrného pracovníka, jako zaníceného a dramatického interpreta klasického starověku a průkopníka popularizace antiky. Vaňorného i Dvořáka poutala společná úcta k Josefu Královi, obětavá práce učitelská a program vložit klasické vzdělání do služeb národního českého života.

1.

Přemilý pane kolego!

Velmi mě potěšilo Vaše upřímné a milé blahopřání. Stejně upřímně Vám děkuji a přeji i já Vám všeho ve všem zdu. Zvláště si vyprošuji nejuctivější pozdrav vzácné paní choti.

Často, velmi často vzpomínám na Rychnov a na své milé rychnovské kolégy.

S přátelským pozdravem Vám tiskne pravici

Otmar Vaňorný.

Ve Vys. Mýtě 17. XI. 35.

Velevážený a milý pane kolégo!

Nesmírně radostně jste mě překvapil Svým milým dopisem. Nejsem ani hoden, aby mně milí moji krajané v Rychnově uspořádali čestný večer. Byla by to pro mne veliká pocta, a nevím, jak bych byl za ni dost vděčen. Jen mi, prosím Vás, promiňte, že tak dlouho nepíšu. Byl jsem dost vážně churav, a nemohl jsem nic dělat, ani psát. Předřel jsem se.

Rozumí se, že přijdu, jak by ne, vždyť to bude největší vyznamenání mého života, ale nevím, co a o čem tam mám mluvit. Račte mi, milý pane kolégo, poradit, jak si to představujete, a já udělám vše, jak to zařídíte. Bude-li Vám to vhod, přednesl bych studujícím gymnasia o ceně a důležitosti studia klassických jazyků na gymnasiích. Přednáška by mohla být ráno od 10 do 12 nebo od 11 do 1 v gymnasiu. Účastní by mohli být studující od tř. 5.—8. neb od tř. 4.—8. Račte tuto mou nabídku ohlásit panu řiditeli a milým kolégům ve sboru. Přednášel jsem o tom s úspěchem v Č. Budějovicích, v Bratislavě, ve Skalici na Slovensku, v M. Ostravě a v Hradci Král. Račte mi o tom napsat.

K recitování bych navrhoval některé kusy z Íliady a z Aenéidy. Račte si z nich zvolit.

1) Z Íliady :

1. Dva recitátoři, snad studující nebo i jiní, by mohli přednést Achilleův spor s Agamemnonem buď 106—187, nebo, přibéřete-li i scénu s Athénou, až po v. 244. Pak by ovšem přibyla i recitátorka. Verše j. τὸν δ' ἀπαμειβόμενος by se ovšem vynechaly. Části, které by nebylo možno vynechat, j. 188—206, přednesl by někdo jiný někde v ústraní. Mimo to by bylo potřeba kratičkého úvodu, co by posluchači porozuměli přednášené scéně.

2. Nářek Andromašin nad padlým Hektorem XXII 462 až 515. Kratičký úvod — recitátorka.

3. Z her ve zp. XXIII snad střelbu z luku 850—883 — recitátor.

4. Velmi dobře by se dal provést Priamos u Achillea XXIV 490—558. Část 476—489 by přednesl někdo třetí. Verš 507 vynechat. Verš 508 by provedl Achilleus sám beze slova. Verše 509—517 vynechat. Hned by pak začal Achilleus mluvit v. 518. — Kratičký úvod.

Připomínám hned, že by se recitátoři nemusili ničemu učit nazpaměť, nýbrž by si to doma přečetli a promyslili a večer by to výrazně přečetli. Ty kratičké úvody byste mohl říci Vy sám.

2) Z A e n é i d y bych navrhoval tyto kusy:

1. recitátor, snad student: Láokoón II 40—56 a 199—227,
2. recitátor Smrt Priamova II 526—558,
3. recitátorka Harpýie III 214—267,
4. menší recitátorka, snad primánka VII 485—502 Jelen a jeho zranění (*správně asi od v. 483*),
5. recitátorka, která by dovedla hlasem a přednesem vystihnout tajemné ticho noční: Klid noci a vášnivý nepokoj Dídónin IV 522—532 (Foeníčanka = Královna Dídó z Tyru ve Foenícii),
6. malý studentík Výbuch Aetny III 570—577,
7. student nebo sokol boxer Pěstní boj V 426—484,
8. Snad ještě jízdní hry trójských chlapců V 553—595,
9. dívka, po případě 3 dívky
 1. Jak otec zachránil Kamillu XI 539—566.
 2. velikolepý zjev Kamillin VII 803—817.
 3. Hrdinská smrt Kamillina XI 799—805 a XI 816—833.
10. Smrt Lausova X 789—832.

Zbude-li času, přednesl bych sám Dídónino zoufalství IV 586—631.

Račte mi, milý kolégo a příteli, napsat laskavě, zdali p. ředitel a sbor přijali mou nabídku stran přednášky studující, a pak které z mých návrhů jste přijal a kdy to bude. Snad se do té doby zotavím.

Račte ode mne vyřídít uctivý pozdrav vzácné paní choti. Pozdravujte ode mne všechny pány kolégy a známé. Upřímně Vám tiskne pravici

Váš Otmar Vaňorný.

Ve Vys. Mýtě 27. 1. 36.

3.

Velevážený a milý pane kolégo!

Psal mi pan ředitel Beringer, že není možno teď ke konci roku pořádat onen slavnostní večírek, a že by bylo dobře odložit jej až na podzim, a vyzval mě, abych Vám o tom dopsal.

Pan ředitel má úpinou pravdu — vždyť vím nejlépe já sám, jaký shon má gymnasiijní kantor ke konci školního roku. Dobře jste udělali, že jste večírek odložili na září. I mně samému je to milejší, choroba se mi valně nelepší, a dělal bych tam jen rytíře smutné postavy. Doufám však, že to do konce školního roku a prázdnin pomine. Poslal jsem, pane kolégo, dostatečný počet ukázek? Napište mi to, prosím Vás, napravil bych to ještě teď.

Dosud jsem věnoval všechen čas Georgikám a článku o přízvuku do Lf. Stran přízvuku panuje u nás hotový zmatek.

Do Rychnova bych přijel asi v polovici srpna a zdržel bych se tam do počátku září. Máte-li v té věci nějaké přání, račte mi to v čas napsat. To víte, musím si v Rychnově dřív sehnat a umluvit byt!

Očekávám dychtivě Vaší milé odpovědi. Račte vyřídit ode mne uctivý pozdrav vzácné paní choti a panu řiditeli i všem pánům kolégům! Nazdar! Váš upřímný

Otmar Vaňorný.

Ve Vys. Mýtě 16. VI. 36.

Doufám, že ten oslavný večírek bude veřejný, jako byl v Mýtě.

4.

Velectění a milí pání kolégové!

Dosud jsem se nevzpamatoval z hlubokého dojmu, který ve mně vzbudil slavnostní večer 22. října 1936.

Něco tak velkolepého a skrz naskrz zdařilého jsem nikdy neviděl. Ale pomyslím-li si, že se to všecko dělo k mé počtě, věru mě polévá stud proto, že jsem si toho nezasloužil. Pracoval jsem pilně, velmi pilně, to je pravda — ale kolik máme také tak pilných pracovníků, a ti dokázali mnohem, mnohem více než já.

Tyto skvělé scény měly být fotografovány, a byly by vždycky vzorem každému podobnému podniku. Svrchovaně mne překvapilo, jak výborně a mistrně byly provedeny ukázky z Homéra a Vergilia. Něco podobného jsem nikdy neviděl. Jak krásně vedli si studující, žákyně i žáci! Mohl jsem na nich oči nechat. Víím, že to všecko bylo zásluhou pp. profesorů a cvičitelů, ale radost se bylo na ně podívat, s jakou chutí, vřelostí a opravdovostí si počínali.

Milí a vzácní páni kolégové, jsem celou duší s Vámi a děkuji Vám z nejpříjemnějšího srdce. Nazdar!

Váš nejoddanější koléga a přítel

Otmar Vaňorný.

Ve Vysokém Mýtě 31. října 1936

J. TŘÍŠKA

Jak přiblížit žákům latinu?

Tuto otázku si kladou pedagogové všude na světě, kde se dosud na středních školách latině vyučuje, ovšemže za silného snížení počtu vyučovacích hodin, které lze tomuto předmětu věnovat. Řešení se navrhuji různá. Velmi čile si v tomto oboru vedou v Belgii, kde dokonce zřídili pokusné středisko (*Centre de Documentation, d'Étude et d'Expérimentation pour l'Enseignement de la langue Latine*), vedené univ. profesorem F. Peeterssem. Jednou z hlavních zásad, kterou pracovníci tohoto střediska zastávají, je uvádět žáky v co nejrozsáhlejší míře ve styk s „živou“ latinou [tj. projevy, které pocházejí z doby, kdy se ještě latinsky mluvilo]. Nás může zajímat, jakým způsobem tuto zásadu realizují např. při školní četbě latinských autorů. Dobrou informaci o tom nám podává loňského roku vydaný výbor z Horatiových Ód [obsahuje 28 básní z prvních tří knih a Car-

men saeculare), který pořídil Guy Cambier (*Horace. Odes choisies et accompagnées de scolies*). Kromě francouzsky psané předmluvy a úvodu je vše psáno latinsky: nejen vlastní text básníkův, nýbrž i komentář, k němuž je použito autentického starověkého výkladu. Jak jej podávají různá scholia, rukopisně dochovaná; dokonce i životopis Horatiův (str. 11n) je podán v podobě [dvojí!], jaké se mu dostalo ve starověku. Myšlenka je tu vsuktku zajímavá, i když se jí dá účinně použít jen na vyšším stupni, kde takovýto postup nečiní potíží, protože se žákům dostalo již dříve solidního gramatického poučení. A ovšem lze ji aplikovat jenom u těch starověkých autorů, k jejichž spisům se dochovaly komentáře ze starověku (např. vedle Horatia ještě Vergilia a Cicerona). Je však vidět, že metodici latinského jazyka v Belgii nezahálejí!

—vv—

Klasická filologie v zahraničí

DRUHÁ VŠESVAZOVÁ KONFERENCE
KLASICKÝCH FILOLOGŮ V SSSR

Ve dnech 8.—14. června 1961 uspořádala katedra klasické filologie na filosofické fakultě leningradské university 2. všesvazovou konferenci, věnovanou problémům vědy o antickém starověku. Zúčastnili se jí profesori universit i institutů literatury a pedagogiky. Ve srovnání s první konferencí, konanou v červnu 1957, značně stoupl počet účastníků i přednesených referátů (105 účastníků, 40 referátů). Konferenci zahájil děkan filologické fakulty prof. dr. Larin, jenž vyzval účastníky, aby rozvíjeli a upevňovali vztahy mezi klasickou filologií a příbuznými disciplínami.

Řada referátů byla věnována problémům antické literatury, např. prof. S. J. Lur'je se zabýval Démokritem jako společným pramenem Aristotela a Cíceroa; N. A. Čisťakovová politickou tendenčností Argonautik Apollónia Rhodského a dobou vzniku básně; M. Grabar-Paseková řeckým eposem IV.—V. stol. n. l. a jeho vztahem k básním Homérovým a Apollónia Rhodského; N. V. Vulich pohádkovými motivy v Ovidiových Metamorfosách; J. M. Sak sociálně politickou tendencí Persiových satir; T. V. Popovová stylem Suetoniových biografii 12 císařů; J. F. Šul'c málo známou památkou římské literatury, knihou Serena Samonika Liber medicinalis, jehož komentovaný překlad pořídil. V diskusi se hovořilo o možnosti prakticky využít antických receptů. Referent zdůraznil, že při bádání podobného druhu je nezbytná spolupráce s lékaři.

Druhá skupina referátů se týkala otázek jazykovědných, např. prof. I. M. Tronskij hovořil o zákonitosti přízvuku ve staré řečtině;

N. S. Grinbaum o složených adjektivech u Pindara ve srovnání s jinými archaickými památkami řeckého jazyka; B. B. Chodorkovskaja o vlivu skytsko-sarmatského substrátu na jazyk nápisů Tanaidy; prof. A. A. Beleckij o řecké toponymice Krymu; prof. I. J. Kobov o vývoji antické gramatiky.

Dva referáty byly věnovány působení antiky na ruskou literaturu (S. J. Lur'je, Démokritos u Lomonosova; F. A. Petrovskij, Krylov a antická bajka).

Praktický cíl měl referát. J. N. Koržinského o sjednocení přízvuku lékařských termínů a R. S. Cesjuleviče o úsilí zavést pořádek do lékařské terminologie v mezinárodním měřítku. Oba referáty vyvolaly živou diskusi.

J. M. Borovskij referoval o latině jako potenciálním mezinárodním jazyce pro potřeby vědy. Ukázal přesvědčivě na přednosti latiny před jakýmkoliv umělým jazykem. Seznámil konferenci s prací mezinárodního kongresu pro tzv. živou latinu, který se konal v Avignoně a Lyoně, a s kritikou této otázky na katedře klasické filologie leningradské university. Pokud jde o metodické otázky, vyslovil se referent pro metodu filologickou jako jedinou produktivní metodu při studiu latinského jazyka. Ukázal pak, jak blahodárný vliv má hlubší studium latiny na celkovou filologickou kulturu. S. J. Lur'je souhlasil s referentovým názorem na nutnost vyučovat na některých školách latině za účelem rozvoje humanitního vzdělání, ale projevil pochyby o vhodnosti latiny jako mezinárodního jazyka vědy, a to zejména s ohledem na stále rostou-

cí okruh vědců ze zemí neevropské kultury. Vyslovil se rovněž pro filologickou metodu při studiu latiny. P. A. Beradze upozornil na to, že návrh J. M. Borovského na zlepšení vyučování latině odpovídá úkolům, které ставí před vysokou i střední školu nedávne usnesení ÚV KS SSSR a rady ministrů SSSR o zlepšení výuky cizím jazykům.

Účastníci konference volali po založení speciálního časopisu pro klasickou filologii, který by mimo jiné také pomohl odstranit nedostatečný kontakt mezi klasickými filology pracujícími v různých končinách SSSR, dále ukazovali na nemožnost vystačit při výuce latiny s 68 nebo 104 hodinami, s nimiž počítají učební plány, na nutnost zvýšit kvalifikaci učitelů latiny a uváděli konkrétní příklady pohrdavého postoje, jaký mají někteří učitelé jiných oborů ke klasické filologii. Ozval se i hlas přimlouvající se za aktivní zvládnutí latinského jazyka studenty klasické filologie a za zakládání krouž-

ků, v nichž by se vyučovalo latině a základům antické kultury. Byla zdůrazněna závažnost filologického aspektu při vyučování latině a poukázáno na nedostatečnou filologickou přípravu studentů-romanistů.

Konference přijala rezoluci, v níž účastníci žádají ministerstvo vysokých a středních škol, aby bylo rozšířeno vyučování latinskému jazyku na filologických fakultách universit a na pedagogických institutech.

Konference ukázala, jak plodná je výměna názorů mezi klasickými filology z různých měst SSSR a jak užitečné by bylo svolávat podobné konference častěji (alespoň jednou za dva roky). Tento úkol by měly na sebe vzít nejen university, ale i jiné instituce. Pro rok 1963 je plánována podobná konference do Lvova. (Vestník drevnej istorii 1/1962, str. 194—200; Meander 9/1961, str. 477).

—esv—

ŠESTÁ MEZINÁRODNÍ KONFERENCE KLASICKÝCH STUDIÍ

pořádaná z podnětu Výboru pro podporu klasických studií v socialistických zemích (Výboru Eirene), proběhla koncem dubna (24. až 29. 4.) t. r. v bulharském Plovdivu. Podobně jako konference předcházející (Eforia v Rumunsku) těšila se také tato velkému zájmu. Z Bulharska samého bylo téměř sto účastníků, ale početné byly rovněž delegace z NDR a ze sousedního Rumunska (po 30—40 účastnících). Celkem bylo na konferenci zastoupeno 10 zemí (Bulharsko, ČSSR, Francie, Jugoslávie, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko, SSSR a Velká Británie) celkem téměř 200 účastníky. Československo bylo zastoupeno třemi delegáty (prof. L.

Varcl, dr. Pavel Oliva, dr. B. Bo-recký).

Hlavní náplní konference bylo přednášení referátů, na něž se většinou navazovala rušná diskuse. Referátů bylo přihlášeno celkem 86, a i když někteří přihlášení účastníci musili odřici a nedostavili se, byl tento úbytek z větší části vyrovnán referáty přednesenými účastníky druhými, neohlášenými. I když byla pro jednotlivé referáty vyměřena poměrně krátká doba, nebylo možné jejich množství zvládnout jinak než rozdělením na 4 sekce, které konaly své schůze v jednotlivých místnostech hotelu Trimontium, kde také většina účastníků byla ubytována. Sek-

ce byly rozděleny podle oborů vědních na historickou, lingvistickou (+ etnogenetickou), literární a archeologickou. Sekce byly naplněny nerovnoměrně; největší počet referátů byl přichystán pro sekci historickou a lingvistickou. I když hodnota jednotlivých referátů nebyla stejně vysoká, všechny charakterizovala snaha dosáhnout a sdělit poznatky přesnou metodou, ne vždy metodou historického materialismu (českoslovenští delegáti přednesli referáty všichni tři; prof. Varcl o sociální základně díla antických satiriků 2. stol. n. l.; dr. Oliva o nerozvinuté formě otrokářských vztahů ve starověkém Řecku; dr. Boreký o původu ideje rovnosti v nejstarším Řecku). Výhodou pro posluchače bylo, že organizační výbor konference každému účastníkovi poskytl téze všech přihlášených referátů.

Vedle této pracovní náplně konference pečoval organizační výbor i o uspořádání exkurze po bližším i vzdálenějším okolí Plovdivu. Ve čtvrtek, 26. dubna, zavezly autobusy účastníky za pěkného počasí do Hissaru (nedávno objevená podzemní hrobka ze 4. stol. n. l.; dobře zachované městské hradby ze starověku), Kazanlaku (dobře dochovaná hrobka tráckého monarchy s freskami, světově unikát) a do Stare Zagory (prohlídka městského muzea, kde je např. vystaven rekonstruovaný trácký vůz). Také poslední den konference, neděle 29. 4., byl věnován návštěvě

městského muzea v Plovdivu (zlatý poklad z Panagjurište!) a auto-karové projížďce po městě. Odpoledne se pak účastníci konference začali rozjíždět.

Během konference zasedal také Výbor Eirene. Probral tyto otázky: 1. rozhodnutí o předsednictví Výboru; tato otázka byla rozřešena tak, že předsedou Výboru bude vždy zástupce té země, v níž bude pořádána konference příští; tajemníkem Výboru pak druhý delegát téže země; 2. pořádání příští, již sedmé konference; soudruzi z SSSR oznámili, že s pořádáním konference v r. 1963 v SSSR lze vážně počítat; dohodnuto bylo, že by se měla konat koncem června nebo počátkem července (aby nekolidovala s mezinárodním kongresem archeologickým); zástupce Maďarské lidové republiky pak sdělil, že osmá konference by se mohla konat v r. 1965 v Budapešti; na ČSSR by pak připadlo pořádání konference v r. 1967, právě 10 let po ustavující konferenci v Liblicích; 3. českoslovenští delegáti oznámili, že lze počítat s tím, že sborník EIRENE, jehož 2. číslo již je téměř připraveno, má naději stát se publikací periodickou; bylo stanoveno, že členové Výboru jsou zároveň členy redakční rady, odpovědnými za vědeckou hodnotu příspěvků, docházejících ze země, kterou zastupují; vlastní výkonná redakce bude mít sídlo v Praze, kde bude sborník Eirene vycházet (jakožto orgán Výboru).

-vv-

Z nové literatury

Lidia Winniczuk — Zdzisław Piszczek: *Antyk w Polsce w 1960 r. Bibliografia. Dodatek do czasopisma Meander, Rok XV.*

Další svazek polské bibliografie klasické filologie, přinášející soupis prací, vydaných v r. 1960, svědčí o pilné práci polských vědců v tomto oboru. Je rozdělen v 16 oddílů, zahrnujících nejen celou oblast věd o antickém starověku, nýbrž i středověkou a humanistickou latinskou literaturu v Polsku. Přínosem bibliografie je seznam děl krásné literatury, zpracovávajících antické motivy, a soupis recenzí antických divadelních her, provedených v r. 1960 na polských jevištích. Záslužnou práci koná časopis Meander, který soustavně přináší posudky inscenací antických dramát i her s antickými náměty z pera významných polských klasických filologů. V bibliografii je zahrnuta i řada článků, které dokazují snahu polských pracovníků seznamovat vhodnou formou široké vrstvy s antickou kulturou. Nový svazek bibliografie podává ucelený obraz o pracovních výsledcích polských klasických filologů a o ohlasu jejich práce v zahraničí.

-dm-

Heinrich Alexander Stoll: *Der Traum von Troja (Lebensroman Heinrich Schliemanns)*, Leipzig, Paul List Verlag, 5. vydání, 1960, 582 stran, 48 příloh, cena DM 10,80.

O účelu a hodnotě životopisných románů se mínění různí. Jestliže v nich autor vidí příležitost pro rozvinutí své fantazie a uplatnění svých nápadů, přijde historická skutečnost velmi zkrátka; život významného vědce či umělce je pak zkreslen a mnohé mylné představy

pronikají i do širší veřejnosti. Avšak seriózní, na důkladném studiu faktů založené životopisné romány dovedou zaujmout široký okruh čtenářů pro vynikající badatele a jejich dílo. Do nejlepší skupiny životopisných románů patří Stollův „*Sen o Tróji*“. Pět vydání během pěti let v Německé demokratické republice a další vydání v jiných státech ukazují, že popularizační snaha autorova se setkala s úspěchem.

Nebylo potřebí přidávat napínavé epizody. Schliemannův život sám byl tak překvapivě pestrý, ba přímo dobrodružný, že podání pouhé skutečnosti by zajistilo zájem i náročných čtenářů. Stoll vyšel z pečlivého studia dokumentů, zvláště vlastního životopisu Schliemannova a jeho nesmírně rozsáhlé korespondence. Autorova erudice v klasické archeologii umožnila plasticky vypracovat Schliemannův vědecký postup, aby i čtenáři bez nejmenších předběžných znalostí pochopili základní metody tohoto oboru i Schliemannův osobní přínos. Různé země a různá prostředí, v nichž Schliemann prožil svůj život, jsou rovněž vylíčena velmi názorně. Živé rozhovory i vnitřní monology jsou založeny rovněž na pečlivém studiu, a proto působí tak realistickým dojmem.

Úvod užívá právem za motto začátek Odysseje. Stoll zde naznačuje význam klasické archeologie a Schliemannovy zásluhy o ni. Ani název knihy není volně vymyšlen, Heinrich Schliemann jako hoch v malé meklenburské vesnici skutečně snil o tom, že najde město, o němž četl v ilustrovaných světových dějinách. Úmrtí matky a nepořádný život otcův nedovolily nadanému chlapci dokončit studia. Strávil léta jako kupecký příručí

v Německu a v Amsterdamu. Jazykové znalosti mu umožnily velké obchodní úspěchy v Petrohradě. Ztroskotání na moři i cesta mezi kalifornské zlatokopy nebyly ojedinelými dobrodružnými zjevy v Schliemannově životě. Teprve jako dospělý muž začal užívat Schliemann svého namáhavě i šťastně nabytého bohatství pro ukutečnění svých snů z mládí. Dříve než se vypravil po stopách Homérových hrdinů, podnikl cestu kolem světa. Naučil se řecky a na roztoké universitě získal doktorát filozofie. Nejprve shlédl Odysseovu Ithaku. Teprve ve věku téměř padesáti let zahájil vykopávky na pahorku skrývajícím Tróju, bojoval s nepřízní podnebí i úřadů, pronikal do tajemství vrstev, jež zanechala města postupně ničená a znovu na troskách budovaná. Odkrytí Homérový Tróje i nálezy zlatých pokladů vynesly Schliemannovi přízeň široké veřejnosti a mnoha vědců, i zavilý odpor některých odborníků. Schliemann se stal jedním z nejslavnějších lidí na světě, avšak nikdy nezapomněl na meklenburskou vesničku, v níž strávil své mládí. Odkryl ještě svými vykopávkami v Tyrinthu a Mykénách nový, dosud neznámý svět, navštívil ještě Egypt, obhájil solidnost své archeologické práce, jejíž metody stále zdokonaloval.

Když Schliemann zemřel roku 1890 v Neapoli, celý svět sdílel tuto ztrátu. Schliemann zanechal řadu knih, nálezy nesmírné ceny, zřídil zvláštní museum v Athénách, avšak ještě více působil vzor jeho vědecké odvahy a houževnatosti.

Čtenář, který se spokojí napínavým líčením života pozoruhodného muže, bude Stollovou knihou o Schliemannovi uspokojen. Ten, kdo se zajímá o jejího hrdinu jako vědce a o jeho vědu, najde v této knize autorskou poznámku o pramenech i ocenění Schliemannova díla z hlediska dnešních vědeckých názorů, přehled důležitých dat Schliemannova života (1822—1890), rodokmen, i seznam Schliemannových spisů a literatury o něm. Méně známá jména a slova jsou náležitě vysvětlena v indexu. 41 obrázků a 5 map zajišťuje dostatečnou názornost.

Díky Stollovým seriózně a zajímavě vědu popularizujícím knihám se mohou čtenáři v NDR seznámit též se životem překladatele Homéra do němčiny Johanna Heinricha Vosse, s řeckými chrámy i s rukopisy z kumránských jeskyň. Tatc jeho díla i výbor z dokumentů Schliemannova života „*Abenteuer meines Lebens*“ si zaslouží i zájem čtenářů v Československu.

K. U.

ZE SVĚTA

DÁNSKO

Dánský časopis *Nyt fra historien* (Novinky z historie), vycházející od r. 1950 v Kodani a mající informativní charakter, rozšířil anotaci knižních novinek z oboru historie v různých zemích. V posledních číslech časopisu je materiál rozčleněn do oddílů: obecná historie, starověk, středověk, novověk, současné dějiny, státopověda. (Voprosy istorii 5/1962, str. 198.)

*

V roce 1961 vyšel v Kodani pěť prof. F. Blatta 3. sešit (*meabilismiles*) „Nového Ducange“, vydávaného nákladem Mezinárodní unie akademií. Publikace nových latinských dokumentů činí již nezbytným revidovat index publikovaný v r. 1957. Rozšířený index vyjde po posledním sešitu M.

EGYPT

Materiály nalezené při rozsáhlých vykopávkách v Alexandrii přinášejí mnoho dat pro zpřesnění starověké topografie města. Byly zde objeveny nejstarší kamenné stavby arabské epochy [konec 7. stol.] i římské lázně s nástěnnou malbou a mozaikou [1.—2. stol.]. V r. 1961 se konaly vykopávky v kulturní vrstvě ptolemaiovské epochy, časově nejbližší době založení města Alexandrem Makedonským. Byla zde nalezena mramorová hlava antické bohyně z 1. stol. n. l., vytvořená s velkým uměleckým mistrovstvím. (Voprosy istorii 2/1962, str. 206 n.)

IZRAEL

Z mnoha nálezů mincí, k nimž došlo v r. 1960, budí největší pozornost nález 4 700 římských mincí z doby vlády císaře Augusta a Tiberia, učiněný v Izraeli. (Voprosy istorii 2/1962, str. 206.)

NĚMECKO

Vydáním vol. IX A 1 (Halbband 17: *Vindelici — Vulca*) se přiblížil *Pauly-Wissova* o další krok k svému dokončení. Další články jsou zde: Viriathus, Vitellius, Vitruvius, Vindobona, Vindonissa, Volsci, Volsinii, Uranos a Urso, Winkelteilung a Würfeldoppelung, *vindemia* a *uncia, vis, vocatio in ius, usus* a *usus fructus*. Konec velkého díla je nyní na dohled, editoři jej plánují do tří let. Pak mají vycházet supplementy, jež by některé články, publikované ve starších svazcích, doplnily novými výsledky bádání, a generální index (snad jako jeden polosvazek). (The Classical Review, December 1961, str. 318 n.)

*

Bavorská akademie věd vypisuje soutěž o nejlepší práci na téma: *Biografie v latinském středověku*. Cílem práce je podat čtivou formou vědecký výběr a výklad literární produkce v oboru biografie v časovém rozmezí od 6.—15. (nebo alespoň 13. stol.). Jako výchozí bod přicházejí v úvahu biografické pokusy profánní antiky a literární přehledy raného křesťanství. Práce mají být odevzdány do 1. 8. 1964; cena 8000 DM. O podmínkách soutěže podá bližší informace Sekretariát Bavorské akademie věd [München 22, Marstallplatz 8]. (Gnomon 1/1962, str. 111.)

*

V r. 1961 bylo v Düsseldorfu otevřeno muzeum keramiky, v němž je vystaveno množství hrnčičských výrobků evropských i asijských národů, mezi nimi unikátní fajánsové výrobky starověkého Řecka. (Voprosy istorii 2/1962, str. 207.)

N I Z O Z E M Í

Nizozemská klasická společnost (Nederlands Klassiek Verbond) vydává po několikalet trhací kalendář, nazvaný *Imago*, s reprodukčními vazy a soch, pro každý týden vždy jeden obraz. Letos se střídaly po týdnu obrázky na téma: „Hélikles v umění“ a „Starověké obchody a řemesla“. Na r. 1962 vychází *Imago* ve speciálním vydání s anglickými titulky a s reprodukčními na téma: „Každodenní život v římském a římském umění“ a „Starověká pozemní, námořní a vzdušná doprava“. Vydavatelé: Uitgeverij ter Burg, Alkmaar, Netherlands; cena 13 s. 6 d. (The Classical Review, December 1961, str. 319.)

R A K O U S K O

V r. 1948 se začalo ve Vídni s vykopávkami rozvalin odkrytých ve sklepích domů zbořených za 2. světové války. Vykopávky, v r. 1950 přerušené, byly obnoveny v r. 1959. Nyní zde bylo otevřeno pozemní muzeum, v němž je možno zhlédnout část trosk římské Vindobony — zbytky pohraničních táborů. Vykopávky ukázaly, že pod nedávno postavenými domy byly lázně římské legie s vytápěním a vanami zajímavé konstrukce. Tábor sám byl postaven asi r. 100 n. l. XIV. legií, již vystřídala XIII. legie, což je dosvědčeno kolky legií na cihlových vazbách dolní vrstvy stavby. Okolo r. 170 n. l. byla Vindobona rozbořena germánskými kmeny Markomanů a Kvádů. O této katastrofě svědčí vrstva šterku pokrývající stavby, náležející době mnohem ranější. X. legie, přeložená do Vindobony, tábor obnovila. Zejména k této periodě se vztahuje vše to, co je nyní umístěno v muzeu. Během poslední etapy vykopávek se také podařilo stanovit dobu třetí budovatelské periody: na sklonku 4. stol. byla Vindobona znovu roz-

bořena, ale tentokrát nebyla již obnovena Římany, nýbrž Góty a Alan, kteří byli císařem Gratianem usazeni jako *foederati* v Pannonii, aby byly znovu zřízeny pohraniční pevnosti limitu. O něco dříve byly objeveny v Ingersdorfu a na jiných místech zbytky stěn, pohřebiště i předměty gótského původu, které svědčí o tom, že Gótové obnovovali Vindobonu v l. 400—450. Vykopávky tak umožňují načrtnout obraz stěhování národů v mezidobí od existence římského tábora do začátku budování středověké Vídně. (Voprosy istorii 5/1962, str. 198.)

S S S R

Voprosy istorii 10, 1961, str. 213 až 215 otiskují podnětný dopis S. N. Rostovského o možnostech, jak racionalizovat práci v oboru společenských věd, zvláště historie. Dopis je zároveň výzvou k diskusi. Pisatel upozorňuje na to, že věky ustálená „technologie“ práce ve společenských vědách je nyní již vážnou brzdou jejich rozvoje, vede k zbytečným ztrátám sil i prostředků a omezuje tvůrčí možnosti badatelů. Naproti tomu v oblasti exaktních a přírodních věd existují dnes již takové stroje, které revolucionizují proces vědeckého bádání.

Pracovníci společenských věd spotřebují spoustu času na sbírání materiálů v různých knihovnách a archívech a na excerpci nezbytných fakt, při čemž jsou nuceni ručně přepisovat archivní materiály, poněvadž archivní organizace nemohou zajistit rychlý a kvalitní přepis na stroji. Badatelé v tomto oboru nejenže nemají své vědecko-informační středisko, ale nemohou ani používat služeb Institutu vědecké informace AV SSSR, který se omezuje na exaktní a přírodní vědy. V poválečné době se poměrně rozšířilo mikrofilmování, ale není dosud dostatečně zorganizována vý-

měna mikrofilmů se zahraničními vědeckými institucemi a neexistují speciální knihovny mikrofilmů zahraničních publikací. Také vztah mezi vědci vyšší kvalifikace a pomocnými vědeckými pracovníky a co nejučelnější rozdělení práce mezi nimi není v sovětských institucích upraveno.

Další otázka je, zda stačí pracovník společenských věd sledovat všechnu literaturu týkající se jeho specializace. V celém světě se každoročně publikuje okolo 320 000 knižních titulů, 33 000 novin, 70 000 časopisů. Vychází přes 300 časopisů informujících o této produkci. Jen Institut vědecké informace AV SSSR každoročně referuje o 10—12 tisících časopisů. Předpokládáme-li, že na společenské vědy připadne z této záplavy informací pouze 1 %, i v tom případě nutno konstatovat, že současný historik nemůže zvládnout dokonce ani literaturu, která se týká jeho úzké specializace. Přitom nutno uvážit, že současná věda velmi produktivně roste stykem různých disciplín, a proto se musí každý badatel zabývat pomezními problémy, což jeho úkol činí ještě složitějším.

Rostovskij vidí jediné východiško v racionalizaci vědecké práce v oboru společenských věd, ve využívání nových metod práce, snad ve využití různých strojů a metod kybernetiky. Především pro začátek pokládá za nutné ukázat racionální způsoby shromažďování i zpracovávání informací, kterými se již nyní pracuje v institucích v tom ohledu pokrokových, a to jak v SSSR, tak v cizině, aby si je osvojili všichni badatelé společenských věd. Tento problém musí začít studovat pracovníci humanitních věd a odpovídající organizace AV SSSR. Bylo by účelné sestavit komisi ze specialistů různých odvětví společenských věd a také pracovníků exaktních věd, knihoven

a archivů, aby otázku posoudili. Dále si vyjasnit, co lze učinit již nyní bez zvláštních nákladů, co v příští pětiletce, a nakonec se zahledět do budoucnosti.

*

V r. 1961 uplynulo 300 let od založení university ve Lvově. Klasická filologie se tu přednášela od samého začátku, její rozkvět však začíná od 2. pol. 19. stol. a dosahuje vrcholu ve 20. stol. Pracovali zde významní učenci: L. Cwikliński, T. Sinko, St. Witkowski, R. Ganszyniec, J. Kowalski, J. Manteuffel, byla tu založena Polská filologická společnost, vydával se zde EOS, orgán polských klasických filologů, jenž nyní vychází ve Vratislavě. V 30. letech našeho století se stal Lvov významným edičním centrem, díky neúnavné činnosti profesora R. Ganszyńce, zakladatele a redaktora celé řady časopisů z oboru klasické filologie (Kwartalnik klasyczny, Przegląd klasyczny, Filomata, Palaestra), editora řeckých a římských klasiků a iniciátora mnoha populárních prací o antické kultuře. Novou stránku v dějinách lvovské university, a tím i katedry klasické filologie, znamenal rok 1939, kdy byly západoukrajinské oblasti sjednoceny s ostatní Ukrajinou. Po r. 1945 bylo nutno rychle nahradit ztráty způsobené válkou i odchodem profesorů polské národnosti. Od r. 1953, kdy stojí v čele katedry klasické filologie prof. S. J. Luř'je, doktor historických a filologických věd, nastal v činnosti katedry značný rozmach. Katedra začala vydávat sborník „*Voprosy klassičeskoj filologii*“ [1. číslo 1959, 2. 1961], jenž přináší vědecké články i překlady antických autorů. Je to první publikace v ukrajinském jazyce, která je věnována výhradně vědeckým pracím z oboru antických jazyků a literatury (články jsou uveřejňovány v jazyce ukra-

jinském, některé v ruštině). 3. sešit sborníku je připraven k tisku. V r. 1960 byl vydán sborník k 2000. výročí narození Ovidiova (články a překlady úryvků). Sborník k 2500. výročí narození Hérakleitova přinese články o Hérakleitovi a překlad všech antických zpráv o něm i jeho zlomků. Pokud jde o vědeckou práci členů katedry, zabývají se indoevropským jazykozpytem, jazykem a kulturou mykénského Řecka, řeckou historickou mluvnicí, historií antické gramatiky a gramatickou terminologií, metrikou, řeckou literaturou, kulturním odkazem Vergiliovým a antickým románem. V plánech katedry je věnováno značné místo překladům z antických autorů. V tom směru již bylo hodně uděláno (překlad Aeneidy, Ezopa), připravuje se překlad Euripida, Plauta, filosofických spisů Ciceronových, Menandrova Dyskola, začalo se s překladem Ovidiových Metamorfos. Překlady z antických literatur znamenají obohacení ukrajinské kultury, neboť dosud bylo do ukrajinštiny přeloženo velmi málo. Velká péče se též věnuje učebnicím a slovníkům, a to jak pro potřebu klasických fi-

lologů (učebnice řečtiny), tak pro biology, mediky. Připravuje se též slovník latinské právní terminologie. Tyto pomůcky totiž buď vůbec neexistují, nebo jsou již zastaralé a jsou bibliografickou vzácností. (Vestník drevnej istorii 4/1961, str. 186—188.)

Š V Ý C A R S K O

Ve zvláštním svazku *Corpus Inscriptionum Latinarum* budou publikovány milníky z celé římské říše. Přípravných prací k tomuto vydání se ujal seminář pro starověké dějiny na universitě v Bernu. Pracovníci semináře prosí, aby byla zaslána upozornění a separáty týkající se: nových nálezů milníků (pokud možno s fotografiemi), korektur a nových čtení kamenů již publikovaných, průběhu, dějin správy a financování římských silnic, hranic římských provincií, teritorií, měst a obcí, pošty, dopravy, cestování císařů, římských itinerárií a zeměpisců na adresu: prof. dr. Gerold Walser, Bern, Hallerstrasse 5. (Gnōmon 1/1962, str. 111.)

-esv-

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

vydává pro členy JKf v pověření výboru JKf prof. dr. Ladislav Varcl

Redakční tajemnice: dr. A. Vidmanová

Uzávěrka tohoto čísla byla 31. července 1962

Obálku navrhl J. Krouz

Vytiskly novinářské závody Mír, n. p., závod 1, Praha

A-20*2182
